



# **“Mee pois, sä et kuulu tänne!”**

Lasten ajatuksia kiusaamisesta päiväkodissa

Sosiaalialan koulutusohjelma,  
Sosionomi  
Opinnäytetyö  
4.4.2011

---

Anna Lasma  
Anne Hytti

Koulutusohjelma		Suuntautumisvaihtoehto	
Sosiaalialan koulutusohjelma		Sosionomi (AMK)	
Tekijä/Tekijät			
Anna Lasma, Anne Hytti			
Työn nimi			
"Mee pois, sä et kuulu tänne!" Lasten ajatuksia kiusaamisesta päiväkodissa			
Työn laji	Aika	Sivumäärä	
Opinnäytetyö	Kevät 2011	50 + 2 liitettä	
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Opinnäytetyössämme selvitämme lasten ajatuksia kiusaamisesta päiväkodissa. Haluamme nostaa lasten näkökulman kiusaamisilmiöstä esiin, koska aikuisten ja lasten käsitykset kiusaamisesta saattavat olla hyvin erilaisia. Tutkimuskysymyksemme on, millaisia ajatuksia lapsilla on kiusaamisesta päiväkodissa. Olemme toteuttaneet opinnäytetyön yhteistyössä yhden pääkaupunkiseudun päiväkodin kanssa. Tutkimuksen tarkoituksena on lisätä päiväkodin työntekijöiden tietoa lasten käsityksistä kiusaamisilmiöstä. Tätä kautta toivomme, että päiväkodissa pystytään lisäämään lasten osallisuutta ja lapsilähtöisyyttä kiusaamisen ehkäisyssä ja kiusaamiseen puuttumisessa.</p> <p>Olemme käyttäneet opinnäytetyömme aineistonkeruussa kvalitatiivisia menetelmiä. Aineiston olemme keränneet satuun pohjautuvan teemahaastattelun, sekä sadutuksen avulla. Haastatteluihin on osallistunut yhteensä 13 lasta, jotka ovat iältään 4-6 -vuotiaita. Haastattelut olemme toteuttaneet vuoden 2010 lopulla ja 2011 alkupuolella. Aineiston analyysitapana olemme käyttäneet teemoittelua. Teoreettisessa viitekehityksessä tarkastelemme kiusaamisen määrittelyä, syitä ja seurauksia, sekä kiusaamiseen puuttumista. Kuvaamme lasta sosiaalisen ryhmän jäsenenä sosiaalisen kehityksen ja vertaisryhmän merkityksen kautta. Lisäksi tarkastelemme mitä vaikutuksia on negatiivisella ja positiivisella vuorovaikutuksella lapsiryhmässä.</p> <p>Tulosten mukaan lapset määrittelevät kiusaamista hyvin konkreettisilla esimerkeillä kiusaajan toiminnasta. Yleisimmin kiusaamisesta puhutaan lyömisenä, tönimisenä ja potkimisena. Kiusaaminen johtuu lasten mukaan esimerkiksi siitä, että ei osata toimia sääntöjen mukaan, tai jos ryhmään on tullut uusi lapsi. Kiusaajaksi lapset mainitsevat useimmin toisen lapsen, joka voi olla ulkomaalainen, koululainen tai kaveri. Kiusaamista tapahtuu päiväkodissa suurimmaksi osaksi vapaan leikin aikana. Kiusaamisen seuraukset ovat lasten vastauksissa negatiivisia asioita ja tunnetiloja. Lasten mukaan kiusaamisesta tulee kertoa aikuiselle, mutta lapsi voi myös puolustaa itseään. Lasten mukaan aikuisen tulee puuttua kiusaamiseen laittamalla jäähyille, antamalla rangaistuksia, ja kehottamalla pyytämään anteeksi.</p> <p>Lapset näkevät kiusaamisen yksittäisinä negatiivisina tekoina, jotka on mahdollista sopia pyytämällä anteeksi. Kiusaaminen on lasten vastauksissa nähtävissä lyhytkestoisena toimintana, joka kohdistuu vaihtelevasti eri lapsiin. Vastausten mukaan lapset ovat sitä mieltä, että aikuisen tehtävä on puuttua kiusaamiseen ja lopettaa se.</p>			
Avainsanat			
Lapset, varhaiskasvatus, päiväkotikiusaaminen			

Degree Programme in		Degree
Social Services		Bachelor of Social Services
Author/Authors		
Anna Lasma and Anne Hytti		
Title		
"Go away, you do not belong here!" Children's Thoughts About Bullying in Day Care		
Type of Work	Date	Pages
Final Project	Spring 2011	50 + 2 appendices
<p>ABSTRACT</p> <p>The objective of this study was to examine children's thoughts about bullying. This is important because children and adults may have different way of thinking. Our study question was, what kind of thoughts children had about bullying in day care. We conducted the final project in collaboration with a kindergarten from the Helsinki metropolitan area. We wanted our work to increase day care staff's awareness of bullying. This was how we hoped staff to be able to use more child-oriented ways to prevent and intervene in bullying.</p> <p>The method of our study was qualitative. Data for this study were collected by using story based interviews and story crafting. We interviewed 13 children from four to six years. We interviewed children at the end of 2010 and at the beginning of 2011. The theoretical framework consisted of theories related to bullying, social development, importance of peer group and effects of negative and positive interaction. We analysed the material by categorising it into themes.</p> <p>The results showed that children's definitions of bullying were concrete examples of a bully's behaviour. The most common answers were that bullying contained hitting, kicking and pushing. According to children's answers bullying could arise because of a new child in a group. Another reason could be that someone was not following the rules. The results showed that children thought a bully to be another child. The bully could be a foreigner, a school child or a friend. Bullying occurred most frequently during free play. Children told that the consequences of bullying were negative. If bullying occurred children had to tell about it to an adult or defend themselves. According to the answers adults had to intervene in bullying by putting the bully on a penalty bench, punishing or advising them to apologize.</p> <p>Children are aware of bullying. All of them are able to tell us what bullying is and what it involves. Children see bullying as short-term activity and it can be settled by apologizing. According to the answers bullying is not against a particular child. Children's opinion is that adults' role is to intervene in bullying and stop it.</p>		
Keywords		
children, bullying, kindergarten, early childhood education		

## SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	2
2.1	Aiheen ja kohderyhmän valinta	2
2.2	Päiväkoti toimintaympäristönä	4
2.3	Opinnäytetyön yhteys työelämään	5
3	KIUSAAMINEN	5
3.1	Kuinka kiusaamista on määritelty	5
3.2	Kiusaaminen päiväkodissa	7
3.3	Kiusaamisprosessin kolme päätekijää	8
3.4	Kiusaamiseen puuttuminen	9
4	LAPSI SOSIAALISEN RYHMÄN JÄSENEenä	11
4.1	Lapsen sosiaaliset taidot	11
4.2	Lapsen sosiaalinen kehitys	13
4.3	Moraali ja sen kehittyminen	15
4.4	Vertaisryhmän merkitys lapselle	16
4.5	Negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi	17
4.6	Sosiaalisen vuorovaikutuksen interventiomalli	20
4.7	Lasten osallisuus ja lapsilähtöisyys	22
5	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYYS	24
6	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	24
6.1	Tutkimusmenetelmät	24
6.1.1	Sadutus	25
6.1.2	Tarinapohjainen teemahaastattelu	26
6.2	Lapsi haastateltavana	28
6.3	Haastattelujen ja sadutusten toteutus	29
6.4	Aineiston analyysi	30
7	TULOKSET	31
7.1	Mitä kiusaaminen on?	31
7.2	Mistä kiusaaminen johtuu?	32
7.3	Missä toiminnassa kiusaamista ilmenee?	34
7.4	Mitä kiusaamisesta seuraa?	34
7.5	Ketkä kiusaavat?	35
7.6	Miten kiusaamiseen tulisi puuttua?	35
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	39
9	POHDINTA	42
	LÄHTEET	48

LIITTEET 1-2

## 1 JOHDANTO

Kiusaaminen on laaja ilmiö, jota on tutkittu paljon. Alle kouluikäisten lasten välistä kiusaamista on kuitenkin tutkittu melko vähän ja suomalaisia tutkimuksia aiheesta on tehty vain muutamia. Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen edellyttävät, että ilmiöstä on tarpeeksi tietoa. Tämä mahdollistaa toimenpiteiden suuntaamisen oikein. Päiväkodissa työntekijöiden olisi tärkeää tietää mitä kiusaaminen on. Jotta yhteinen ymmärrys voidaan luoda, on tärkeää selvittää eri osapuolten näkemyksiä kiusaamisesta. Lapsen sosiaalinen tietoisuus saattaa olla hyvin erilainen kuin aikuisen. (Kirves, Stoor-Grenner 2010: 44 – 45.)

Tässä opinnäytetyössä selvitämme lasten ajatuksia kiusaamisesta päiväkodissa. Tarkastelemme siis kiusaamisilmiötä lapsen näkökulmasta. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää kuinka lapset määrittelevät kiusaamista päiväkodissa. Haluamme lisätä päiväkodin henkilökunnan tietoa siitä, mitä lapset ajattelevat kiusaamisesta, jotta kiusaamiseen voitaisiin paremmin puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Haluamme myös selvittää kuinka lapsi toivoisi aikuisen puuttuvan kiusaamiseen ja korostaa, että aikuisen on tärkeää ottaa huomioon mitä kiusaaminen on lapsen silmin katsottuna. Toivomme, että työmme herättää keskustelua ja antaa varhaiskasvattajille mahdollisuuksia ja tahtoa kehittää kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä.

Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus. Olemme toteuttaneet aineistonkeruun yhdessä pääkaupunkiseudun päiväkodissa kahdessa lapsiryhmässä. Tutkimusmenetelminä olemme käyttäneet sadutusta ja tarinaan pohjautuvaa teemahaastattelua. Haastatteluihin on osallistunut 13 iältään 4–6-vuotiasta lasta. Aineiston analyysimenetelmänä olemme käyttäneet teemoittelua.

Opinnäytetyön lähtökohdat-luvussa perustelemme kiusaamisen valitsemista opinnäytetyömme aiheeksi. Lisäksi kerromme päiväkodista toimintaympäristönä ja yhteistyökumppanina, sekä siitä miksi valitsimme kohderyhmäksemme juuri päiväkotikäiset lapset. Olemme erottaneet kiusaamisen omaksi luvukseksi. Käsittelemme siinä kuinka kiusaamista on aikaisemmin määriteltä. Lisäksi tarkastelemme kuinka kiusaaminen aikaisempien tutkimusten perusteella ilmenee päiväkodissa, sekä millä tavalla päiväkotikiusaaminen saattaa vaikuttaa lapsen tulevaisuuteen. Määrittelemme Pikaksen (1990) avulla sitä, millaiset syyt saattavat johtaa kiusaamiseen. Pienten lasten kohdalla myös

aikuisen toiminnalla kiusaamistilanteiden selvittelyssä on valtava merkitys. Siksi kerromme myös lyhyesti kiusaamiseen puuttumisesta.

Tarkastelemme päiväkotikiusaamista sosiaalisena ilmiönä ja lasta sosiaalisen ryhmän jäsenenä. Kerromme työssämme päiväkotikäisen lapsen sosiaalisesta, sekä moraalisesta kehityksestä ja vertaisryhmän merkityksestä lapselle. Perustelemme kiusaamisen haavoittavuutta ja jatkuvuutta negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessin avulla sekä mahdollisuuksia katkaista kiusaamisen kierrettä sosiaalisen vuorovaikutuksen intervensiomallilla. Haluamme työmme avulla korostaa lasten osallisuuden lapsilähtöisyyden merkitystä. Toivomme, että haastateltavat lapset saavat tuntea, että kiusaamisesta saa ja täytyy puhua aikuisille. Lisäksi pidämme tärkeänä, että lasten ajatuksia ja mielipiteitä kuullaan ja ne otetaan vakavasti.

## 2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

### 2.1 Aiheen ja kohderyhmän valinta

Halusimme tehdä opinnäytetyömme liittyen kiusaamiseen päiväkodissa, koska aihe on ollut paljon esillä mediassa ja se herättää paljon ajatuksia. Monet lapset viettävät suurimman osan hereillä oloajastaan päiväkodissa ja siksi päivähoiton merkitys on väistämättä suuri lapsen varhaisessa kehityksessä. Suomessa vuonna 2009 kunnallisessa päivähoitossa oli 56,7 % väestön 1-6 -vuotiaista lapsista ja Helsingissä 63,7 % tästä ikäryhmästä (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos). Valitsimme opinnäytetyömme aineistonhankintaan kohderyhmäksi 4-6-vuotiaat lapset, jotka ovat hoidossa päiväkodissa. Lasten ajatuksia kiusaamisesta on tutkittu melko vähän, joten halusimme ottaa haastateltaviksemme nimenomaan lapset.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että kiusaamista ilmenee myös päiväkotikäisten lasten parissa (Kirves, Stoor-Grenner 2010: 7). Kiusaaminen vaikuttaa ihmiseen vahvasti ja sillä on usein kauaskantoisia seurauksia (Hamarus 2008: 79). Kiusaamisen vaikutukset voivat olla vakavia molemmille osapuolille, niin kiusatulle kuin kiusaajalle. Jatkuvan pelon ja ahdistuksen kanssa eläminen saattaa vähitellen aiheuttaa kiusatulle vakavia psyykkisiä ongelmia. Kiusaaja sen sijaan oppii ja sisäistää hyvin rajoitetun määrän erilaisia käyttäytymismalleja konflikti- ja ristiriitatilanteiden ratkaisemiseksi. Jos kiusaaja

omaksuu käyttäytymismallikseen väkivallan, se vaikuttaa negatiivisesti kiusaajan moraaliseen, sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehitykseen. (Aho, Laine 1997: 226.)

Sosiaalialalla tulemme tekemään työtä, joka pyrkii parantamaan ihmisen elämänlaatua ja – hallintaa, sekä ehkäisemään syrjäytymistä. Lisäksi ihminen on koko elämänsä ajan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja sosiaaliset suhteet ovat läpi elämän merkityksellisiä jokaiselle ihmiselle. Haluamme siksi toteuttaa opinnäytetyön kautta katsauksen kiusaamiseen, joka on lähes poikkeuksetta ihmisen hyvinvointiin epäsuotuisasti vaikuttavaa.

Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2010 pohjautuu Matti Vanhasen II hallituskauden lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelmaan. Hyvinvointisuunnitelman tavoitteena on lasten ja nuorten osallisuuden lisääminen sekä ennaltaehkäisevän työn lisääminen. Hyvinvointisuunnitelman kehittämishaasteena on alle kouluikäisten lasten hyvinvointitiedon kerääminen, sekä lasta kohtaavan asiakastyön lisääminen. (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009–2010: 10.)

Laura Kirves ja Maria Stoor-Grenner ovat tutkineet leikki-ikäisten lasten kiusaamista ja selvityksestä on osoittautunut, että päiväkodin työntekijöillä ei ole riittävästi tietoa tunnistaa kiusaamista, eikä keinoja puuttua siihen. Heille ei aina ole selvää edes se, mitä kiusaamisella tarkoitetaan. Onkin tärkeää, että työntekijät käyvät yhdessä keskusteluja kiusaamistilanteista ja sopivat keskenään, kuinka tilanteisiin tulee puuttua. Aikuinen välittää omalla esimerkillään niitä arvoja, joiden avulla lapsi oppii myöhemmin elämässään arvostamaan muita ja huolehtimaan heistä. Tutkimus osoittaa myös, että jo leikki-ikäisillä lapsilla on käsitys kiusaamisesta ja että he tunnistavat kiusaamisilmiön ympäristössään. Tutkimuksessa korostetaan sekä varhaisen puuttumisen, että kiusaamisilmiön tunnistamisen tärkeyttä. Vuorovaikutus- ja ryhmäsuhteet ovat hankkeen selvitysten mukaan tärkeässä asemassa ennaltaehkäisevässä työssä. (Kirves, Stoor-Grenner 2010: 44–45.)

Tässä opinnäytetyössä haluamme omalta osaltamme olla mukana ottamassa näitä aiheita esille, sekä lisätä lasten osallisuutta oman mahdollisuutemme mukaan. Toivomme opinnäytetyömme herättävän yhteistyöpäiväkotimme työntekijöitä pohtimaan ja keskustelemaan näistä aiheista sekä tuomaan aiheen käsittelyä käytännön tasolle. Ajatuksenamme on, että työntekijöillä olisi mahdollisuus kehittää kiusaamisen ehkäisyyn liittyvää työtä entistä lapsilähtöisemmäksi.

## 2.2 Päiväkoti toimintaympäristönä

Päiväkodin tulee tarjota lapselle tämän fyysistä, psyykkistä, tiedollista ja sosiaalista hyvinvointia tukeva kasvu- ja oppimisympäristö. Varhaiskasvatuksen kasvuympäristö ei tarkoita vain päiväkodin fyysisiä tiloja, vaan sisältää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja elämänhallintaa tukevan palvelujärjestelmän. Tämä tarkoittaa henkilökunnan riittävyttä ja ammattitaitoa, kodin ja päiväkodin toimivaa yhteistyötä, lasten oppimisen ja kasvun tietoista tukemista ja edistämistä sekä lasten erityistarpeiden tunnistamista ja tukemista. Lisäksi siihen kuuluu palveluverkoston tuntemusta, yhteistyötä ja saatavuutta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002: 12,14.)

Varhaiskasvatuksen toimintaympäristö on laaja käsite. Toimintaympäristön tulee tukea tasa-arvoisuuden toteutumista, sekä mahdollistaa lapsen oikeus vaikuttaa häntä koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lapselle tulee turvata toimivien, läheisten ja jatkuvien ihmissuhteiden mahdollisuus. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002: 15, 17.) Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lasten henkilökohtaista hyvinvointia. Kasvatuksen tavoitteeksi on määritelty itsenäiseksi kasvaminen, vuorovaikutuksen ja sosiaalisten taitojen opettelu sekä toiset ihmiset huomioivaksi kasvaminen. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2007: 7.)

Aikuisen tulee varhaiskasvatuksessa huolehtia suvaitsevan ja yhteisöllisen ilmapiirin luomisesta vaikuttaen ryhmädynamiikkaan, eli ryhmän jäsenten välisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen tietoisesti. Lasten tulee saada kokemus siitä, kuinka hänen oma käyttäytymisensä vaikuttaa muihin lapsiin ja aikuisiin. Lapselle täytyy myös opettaa sekä oman ja toisten reviirin merkitys, että tämän reviirin kunnioittamisen merkitys. (Suhonen 2008: 53.)

Nyky-yhteiskunnassa vanhemmat antavat päivähoidolle suuren roolin lapsen sosiaalisen kehityksen tukijana. Enää päivähoidon tehtävänä ei ole vain tarjota hoitopaikka lapselle vanhempien ollessa töissä. Nykyään vanhemmat odottavat, että päivähoidon tehtävänä on opettaa lapsille sosiaalisia taitoja, kuten ryhmässä toimimista ja sääntöjen noudattamista. (Alasuutari 2003: 70–73).



### 2.3 Opinnäytetyön yhteys työelämään

Yhteistyökumppaninamme oli pääkaupunkiseudulla toimiva päiväkotitoiminta. Toteutimme koko opinnäytetyömme yhteistyössä tämän päiväkodin kanssa. Yhteistyö oli luontevaa, koska kumpikin meistä suoritti opintoihin liittyvän viimeisen harjoittelujakson tässä päiväkodissa. Johtaja piti tärkeänä, että tunnemme lapset etukäteen, jotta pystymme haastattelemaan heitä paremmin ja saamaan heiltä laajempia vastauksia.

Teimme haastatteluja joustavasti ottaen huomioon päiväkodin aikataulut. Keskustelimme suunnitelmastamme ja toteutuksesta johtajan kanssa ja pidimme häntä ajan tasalla siitä mitä olemme tehneet ja mitä on tulossa. Tämän avulla pyrimme sitouttamaan päiväkotia siihen mitä teemme, jotta opinnäytetyömme koettaisiin liittyvän juuri tämän päiväkodin toimintaan.

Päiväkodin johtaja pyysi, että kertoisimme tutkimustuloksista ja johtopäätöksistä yhteisesti päiväkodin henkilökunnalle. Valmiin opinnäytetyön esittely toteutuu keväällä 2011, jolloin myös päiväkodin henkilökunnalla on mahdollisuus kysyä kysymyksiä ja kertoa ajatuksistaan aiheesta ja tuloksistamme. Sovimme myös, että valmis opinnäytetyö luovutetaan päiväkodin henkilökunnan käyttöön.

## 3 KIUSAAMINEN

### 3.1 Kuinka kiusaamista on määritelty

Kiusaaminen on laaja ilmiö ja sitä voidaan määritellä monin eri tavoin. Se, mitä pidetään kiusaamisena, on kuitenkin lopulta aina subjektiivinen kokemus (Penttilä 1994: 74). Aikuisilla saattaa olla hyvin erilaisia käsityksiä kiusaamisesta kuin lapsilla. Lisäksi aikuinen saattaa määrittää toimintaansa oman näkökulmansa perusteella ottamatta huomioon lapsen mahdollisesti erilaista ajatusmaailmaa. Kiusaamiseen puuttumisen kannalta on hyvä selvittää eri osapuolten käsityksiä asioista. Jos osapuolten näkemyksissä on ristiriitoja ja epäselvyyksiä, on vaikeaa löytää molempia osapuolia miellyttäviä ratkaisuja. (Penttilä 1994: 74.)

Lasten välisessä kanssakäymisessä esiintyy väistämättä konflikteja ja erimielisyyksiä. Erilaiset välienselvittelyt eivät ole pelkästään paha asia. Niiden kautta lapsi oppii tun-

nistamaan erilaisia tunnereaktioita, hallitsemaan tunteitaan ja selvittämään riitoja. Lapsille on myös ominaista kiusoitella ja härnätä toisiaan. Osa näistä tilanteista koetaan leikiksi ja osa loukkaaviksi ja satuttaviksi. Tällaiset tilanteet ovat kuitenkin hetkellisiä ja niiden kohteena olevat lapset vaihtuvat. (Salmivalli 2003: 10.)

Kiusaaminen on järjestelmällistä, toista osapuolta alistavaa, kipua tuottavaa toimintaa (Penttilä 1994: 74). Kiusaaminen voi muuttua myös aggressioksi, jopa väkivaltaisuuteen asti. Kiusaamisessa tahallisen vihamielinen käytös kohdistetaan toistuvasti yhteen oppilaaseen. Osapuolet ovat epätasaväkisiä niin, että kiusaaja on aina kiusattua tavalla tai toisella vahvempi. Vahvuus voi johtua esimerkiksi fyysisistä ominaisuuksista, kiusaajan asemasta ryhmässä tai kiusaajan tukijoukoista. (Salmivalli 2003: 10.)

Myös Sirkku Aho on kuvannut eroa lasten normaalin kinastelun ja kiusaamisen välillä. Hänen mukaansa kiusaaminen on yksisuuntaista kielteistä käyttäytymistä. Kun taas kahden lapsen välisessä kinastelussa kielteinen toiminta on molemminpuolista ja kumpikin saa siitä osakseen. Kinastelua ei siis näin ollen voida sanoa kiusaamiseksi. Myös Aho kiinnittää huomion ihmisten välisiin voima- ja valtasuhteisiin. Hänen mukaansa kiusaamisen ja kinastelun välinen ero on siinä, että kiusaajan ja kiusatun välinen voimasuhde on epätasapainossa. Aho määrittelee kiusaamiseen liittyvän lisäksi seuraavallaisia ominaisuuksia. Kiusaaminen on toistuvaa ja se voi olla joko suoraa tai epäsuoraa. Sen tarkoituksena on loukata, alistaa toista tietoisella käyttäytymisellä. Myös Ahon mielestä kiusaamisen määrittelyä ja havaitsemista vaikeuttavat kiusaamisen sidonnaisuus ihmisten subjektiiviseen kokemiseen. (Aho, Laine 1997: 227–228.)

Kiusaaminen voidaan jakaa kolmeen ryhmään: hiljaiseen kiusaamiseen, sanalliseen kiusaamiseen ja fyysiseen kiusaamiseen. Kiusaamisen tavallisin muoto on hiljainen kiusaaminen. Se voi ilmetä esimerkiksi katseen välttämisenä, tuijottamisena, huokailuna ja selän kääntämisenä. Tällaista kiusaamista on kaikkein vaikeinta huomata. Sanallinen kiusaaminen on kuiskailua, juoruilua, ahdistelua, pilkkaamista, negatiivista kommentoimista, pilkkanaurua, uhkailua ja huomauttelua. Fyysisellä kiusaamisella tarkoitetaan sellaista toimintaa, jossa lasta kiusataan ruumiillisesti. Fyysinen kiusaaminenkin tehdään kuitenkin niin, että sitä on vaikea ulkopuolisen huomata. Tällaisen kiusaamisen voi tunnistaa esimerkiksi revityistä vaatteista ja mustelmista. (Höistad 2003: 80–85.)

### 3.2 Kiusaaminen päiväkodissa

Ehkä laajin suomalainen selvitys kiusaamisesta päiväkodissa on tehty jo edellä mainitussa Kirveen ja Stoor-Grennerin tutkimuksessa, joka on osa Mannerheimin lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa - hanketta. Kuten Höistadin (2003: 80–85) kiusaamisen määrittelyssä, myös tässä selvityksessä kiusaaminen päiväkodissa jakaantuu fyysiseen, psyykkiseen ja sanalliseen kiusaamiseen. (Kirves, Stoor-Grenner 2010:18–19.) Määrittelemme tämän tutkimuksen kautta, millä tavoin kiusaaminen saattaa ilmetä päiväkotiympäristössä pienten lasten kesken.

Kirveen ja Stoor-Gennerin selvityksessä kiusaamista tapahtuu päiväkodissa useimmiten silloin, kun aikuinen ei ole näkemässä tai kun hänellä on kiire. Valtaosa kiusaamisesta tapahtui selvityksessä haastateltujen lasten mukaan vapaan leikin aikana, ulkona tai sisällä. Kuitenkin myös sellaista kiusaamista ilmeni, joka tapahtui aikuisen läsnä ollessa kuten odottaessa ulosmenoa, tai lepohetken ja aamupiirin aikana. Vapaan leikin aikana yksi kiusaamismuoto on selvityksen mukaan leikin sääntöjen muuttaminen. Yksi lapsi suljetaan pois leikistä muuttamalla sääntöjä sitä mukaa, kun lapsi yrittää niihin sopeutua. Näin mikään, mitä poissuljettu lapsi tekee, ei sovi yhteiseen leikkiin ja hän saa jatkuvasti negatiivista palautetta. (Kirves, Stoor-Grenner 2010: 21, 36.)

Päiväkodissa yksi selkein kiusaamisen muoto on lasten vallankäyttö toisten lasten suhteen. Lapset asettavat esimerkiksi vaatimuksia toistensa käyttäytymiselle ja lupaavat vastalahjaksi kutsun syntymäpäiville tai lupauksen olla tottelevan lapsen ”kaveri”. Vastaaavasti lapset myös kiristävät samoilla keinoilla; sanovat, ettei syntymäpäiville kutsuta niitä lapsia, jotka eivät tee kiristäjän käskyn mukaisesti. (Kirves, Stoor-Grenner 2010: 20.)

Millaiset tilanteet päiväkodissa sitten ovat kiusaamista ja mikä on lasten välistä sosiaalisten suhteiden harjoittelua? Kirveen ja Stoor-Grennerin selvityksen mukaan päiväkodin työntekijöiden mielestä lapset alkavat olla tietoisia teoistaan noin kolmen vuoden ikäisestä alkaen ja kuusi -vuotiaat lapset tietävät tekojensa haittavaikutukset muihin. Lasten keskinäinen kiusaaminen on siis tietoista käytöstä. Hoitajien mielestä loukkaavan käytöksen on oltava myös toistuvaa, jotta se nähdään kiusaamisena. Silti he pitävät tärkeänä myös lapsen subjektiivista kokemusta ja kokevat, että myös yksittäisillä ja sattunnaisilla kiusaamistapahtumilla on merkitystä. (Kirves, Stoor-Grenner 2010: 14.)

Kiusaamista ei ole helppoa erottaa leikistä, kuten Kirveen ja Stoor-Grennerin selvitys osoittaa. Joskus leikki-tilanteet vaihtuvat yllättäen kiusaamiseksi ja tappeluksi. Näin tapahtuu, jos leikkiin tulee esimerkiksi kesken lapsi, joka ei ymmärrä leikin sääntöjä. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että päiväkodin henkilökunta tuntee lapsiryhmänsä hyvin ja osaa erottaa lasten käytöksestä tilanteet, jolloin on kyseessä kiusaaminen. (Kirves, Stoor-Grenner 2010: 17–18.)

### 3.3 Kiusaamisprosessin kolme päätekijää

Lapset määrittelevät usein kiusaamisen syyksi jonkin ulkoisen poikkeavuuden. Tällaisia saattaa olla esimerkiksi vaatetus, ulkonäkö, tai käyttäytyminen. Monissa tutkimuksissa on käynyt ilmi myös, että kiusaamiseen johtaa kiusatun perhetausta ja luonteenpiirteet. Lasten kanssa toimivat työntekijät taas ovat määritelleet kiusaamisen syyksi lapsen poikkeavuuden sekä arkuuden. Aikuiset pitävät kiusaamisen uhria pelokkaana lapsena, joka pelokkuudellaan houkuttelee kiusaamiseen. (Pikas 1990: 61–63.)

Lasten vertaissuhteisiin kuuluu luonnollisena osana toisten hännääminen. Sitä ei pidetä lasten keskuudessa vaarallisena, vaan sen avulla halutaan testata toisia ja saada selville millainen toinen on, mitä hän osaa ja kuinka fyysisesti voimakas toinen on. Testauksen tuloksena voi syntyä erilaisia hierarkkisia järjestyksiä ja valtasuhteita. Nämä hierarkiat voivat kuitenkin vaihdella eri tilanteissa, koska lapsi voi olla hyvä jossain asiassa ja huono jossain toisessa. Testaamisella saatetaan myös saavuttaa tasavertaisuutta ryhmän jäsenten kesken, eli sillä ei ole ainoastaan negatiivisia vaikutuksia. (Pikas 1990: 70–71.)

Ryhmässä poikkeavia henkilöitä testataan muita useammin, koska he erottuvat joukosta. Ulkoista poikkeavuutta voi olla esimerkiksi erikoiset vaatteet, ulkomainen syntyperä, tai lihavuus. Testaamalla lapset luokittelevat toisiaan valmiisiin luokkiin. Kun lapsi on luokiteltu johonkin selkeään luokkaan, voidaan hänet jättää rauhaan. Joka kerta testauksen avulla ei saada luokiteltua lasta selkeästi, jolloin testausta täytyy jatkaa selvyyteen pääsemiseksi. Disonanssin käsitteellä tarkoitetaan sitä, että kaksi vaikutelmaa ei sovi toisiinsa. Esimerkiksi pikkuvanha lapsi näyttää lapselta, mutta kuulostaa aikuiselta. Lasten on vaikeaa selvittää tällaista ristiriitaa ja se saattaa altistaa jatkuvalla testaamiselle ja jopa kiusaamiselle. Lapsi, joka lähettää ryhmälle epäjohtonmukaisia viestejä, on siis vaarassa joutua kiusatuksi. (Pikas 1990: 72–73.)

Kiusaamisen alkamiseen vaikuttaa myös viholliskuva. Yksilö, tai ryhmän jäsenet saatavat pitää joitain ihmisiä uhkana ryhmälle tai muita alempiarvoisina. Liikkuva viholliskuva tarkoittaa kiusaajan, tai ryhmän etukäteen muodostamaa mielikuvaa uhkasta. Ratkaisevaa ei ole siis se, mitä uhri todellisuudessa tekee, vaan millaisia mielikuvia tulevalle kiusaajalla on hänestä. Nämä mielikuvat siirretään uhriin kenties ilman varsinaisia perusteluja ja häntä aletaan kiusata. Viholliskuva voi muodostua myös siksi, että kiusattava itse aiheuttaa sen toiminnallaan. Silloin muu ryhmä ajan kuluessa muodostaa itselleen kuvan tästä henkilöstä uhkana. (Pikas 1990: 73–74.)

Jotta kiusaajaryhmiä syntyisi, täytyy jäsenten rohkaista toisiaan kiusaamaan uhria. Kiusaamiskäyttäytymistä voidaan vahvistaa antamalla siitä suoraa positiivista palautetta, tai niin sanotulla hiljaisella hyväksymisellä, jonka kiusaaja helposti tunnistaa. Ryhmäpaine on vahva tekijä kiusaamisen synnyssä, koska kiusaaja pelkää tulevansa itse kiusatuksi, jos ei lähde muiden toimintaan mukaan. Usein tällainen kiusaaminen alkaa pilana, mutta se vahvistaa itse itseään. Monesti uhri alkaa odottaa kiusaamista ja herättää siten lisää halua kiusata. (Pikas 1990: 76–77.)

Kiusaamisprosessin syntyyn vaikuttavia päätekijöitä ovat siis Pikaksen mukaan kognitiivista epäjohtonmukaisuutta aiheuttavat tekijät, eli disonanssitekijät, viholliskuva sekä käyttäytymisen vahvistaminen. Mikään näistä ei välttämättä yksinään johda kiusaamiseen, vaan usein tarvitaan useampi tekijä yhdessä. Vahvistaminen on voimakkain tekijä, mutta sekin vaatii disonanssia tai viholliskuvaa saadakseen aikaan ensimmäisiä negatiivisia reaktioita. Disonanssitekijä on usein tavallisin kiusaamisen alku, mutta se liittyy monesti viholliskuvaan ja sen täytyy olla vertaisryhmän testaamisen vahvistamaa. (Pikas 1990: 78–79.)

### 3.4 Kiusaamiseen puuttuminen

Lapset eivät välttämättä kykene, tai uskalla puuttua kiusaamistilanteisiin. Aina lapset eivät uskalla kertoa asiasta edes aikuiselle. Siksi aikuisen tehtävä on puuttua asiaan. Kiusaamisen lopettaminen voi olla liian vaikea tehtävä lapselle itselleen. (Cantell 2010: 108.) Aikuinen ei voi lohduttaa ajatuksella, että kiusaaminen on hetkellinen villitys ja loppuu aikanaan. Kiusaaminen on saatava lopetettua mahdollisimman pian, koska pitkään jatkunut kiusaaminen on riski lapsen myöhemmälle kehitykselle. (Salmivalli 2003: 23.) Aikuisen rooli etenkin pienten lasten kiusaamiseen puuttumisessa on tärkeä.

Tässä opinnäytetyössä selvitämme lapsen näkökulmaa siitä, kuinka aikuisen heidän mielestään pitäisi puuttua lasten kiusaamiseen.

Puuttumatta jättäminen voi johtaa kiusaamisen pahenemiseen. Aikuisen pitäisi puuttua asioihin selkeästi ja selvittää lapsille, mitä kuuluu hyvään käytökseen. Tilannetta ei saisi missään nimessä jättää hoitamatta, tai vähätellä sen vakavuutta. Jos aikuinen vähättelee lapsen aikuiselle kertomaa tilannetta, saattaa lapsi alkaa uskoa olleensa sittenkin väärässä. (Cantell 2010: 109–110.) Joskus aikuisen kiusaamiseen puuttuminen voi myös pahentaa tilannetta. Aikuinen saattaa tietämättään tai tiedostamattaan lähteä mukaan kiusaamiseen. Lapsen kokemus aikuisen kiusaamisesta saattaa säilyä pitkään, jopa aikuisuuteen saakka. Opettaja saattaa kiusata lapsia nolaamalla, huutamalla, huomiotta jättämällä, jankuttamalla, häijyilemällä tai vaatimalla liikojia. (Harjunkoski, Harjunkoski 1994: 62, 70–72.)

Kiusaamiseen puuttumisessa ei riitä, että vain uhrin tai kiusaajan toimintaan puututaan. Ryhmässä sekä uhri, että kiusaaja kuuluvat ryhmän kokonaisuuteen. Onkin tärkeää, että koko ryhmä osallistuu kiusaamisen poistamiseen. Ryhmä odottaa kiusaamisen jatkumista, joka saa kiusaajan toteuttamaan ryhmän odotuksia ja uhri jää aikaisempaan rooliinsa. (Harjunkoski, Harjunkoski 1994: 145–146.) Kiusaamistilanteissa hyvänä keinona pidetään vertaisselektivä, mutta päivähoitoikäisten lasten kanssa aikuisen on oltava läsnä kiusaamistilanteiden selvittelyssä. Vaikeissa tilanteissa on hyvä ottaa yhteyttä myös lasten vanhempiin ja sopia heidän kanssaan yhdessä yhteinen linja siitä, kuinka tilanteessa toimitaan. (Cantell 2010: 113–114.)

Pikas (1990) on luokitellut aikuisen tavat puuttua kiusaamiseen kolmeen eri rooliin, jotka ovat asenteenmuokkaaja, toimeentarttuja ja käyttäytymisen kehittäjä. Asenteenmuokkaaja pyrkii muokkaamaan lasten asenteita kiusaamisesta. Hän pyrkii lisäämään kiusaamisen ja muun väkivallan vastaisia asenteita käyttämällä erilaisia menetelmiä ja keinoja, kuten videoita, sanomalehtiartikkeleita, tai lasten tekemiä näytelmiä. Aiheesta voidaan keskustella lasten kanssa syvällisesti. Lisäksi yritetään saada lapsia samastumaan kiusatun rooliin. Toimeentarttuja taas ottaa kiusaamisen puheeksi vuorovaikutuksessa kiusaajan ja uhrin kanssa. Tilanteeseen puututaan heti, kun kiusaamista on havaittavissa. Asian käsittelyssä voidaan käyttää esimerkiksi menetelmää, jossa kiusaajaa yritetään motivoida opettajan avustajaksi uhrin auttamisessa. Käyttäytymisen kehittäjä ehkäisee kiusaamista vuorovaikutuksen avulla. Keinona voi olla erilaisia vuorovaikutus-

tilanteita ja harjoituksia. Lapsille ei kerrota valmiita ratkaisuita tai keinoja mitä pitäisi tehdä, vaan heidän tulee itse selvittää asioita. Lapset saavat käytännön harjoitusta omien ihanteidensa mukaisesta käyttäytymisestä. Vuorovaikutusta opetetaan vuorovaikutuksen avulla, jolloin saavutetaan pitkällä tähtäimellä parempia tuloksia. (Pikas 1990: 92–93.)

## 4 LAPSI SOSIAALISEN RYHMÄN JÄSENEenä

### 4.1 Lapsen sosiaaliset taidot

Lapsen sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot eivät tarkoita samaa asiaa, vaan sosiaalisuus kuuluu lapsen temperamenttiin ja kuvaa sitä, kuinka antoisaa lapselle on muiden ihmisten seurassa oleminen. Sosiaalisuus kertoo siitä, kuinka paljon hän arvostaa muiden ihmisten huomiota ja kuinka tärkeää hänelle on toisten ihmisten hyväksyntä. Sosiaalinen ihminen myös tekee ratkaisunsa sen mukaan, mistä uskoo saavansa toisten hyväksynnän. (Keltikangas-Järvinen 2010: 36.) Sosiaaliset taidot taas tarkoittavat kykyä käyttäytyä sosiaalisesti hyväksyttävästi erilaisissa tilanteissa. Sosiaaliset taidot voidaan jakaa perustaitoihin ja monimutkaisiin taitoihin. Perustaitoihin kuuluvat toisen kuunteleminen ja itsensä ilmaiseminen. Monimutkaisiin taitoihin kuuluvat ohjeiden noudattaminen, toisen auttaminen ja yhteistyökykyisyys. (Aho, Laine 1997: 105.)

Sosiaalisista taidoista voidaan puhua kognitiivisinä taitoina, jolloin puhutaan ongelmanratkaisukykyvistä, ristiriitatilanteiden selvittämisestä ja vaihtoehtojen löytämisestä. Sosiaaliin taitoihin liittyy vahvasti myös eettinen ja moraalinen puoli. Vaikka ihminen löytäisi tehokkaan keinon selviytyä ristiriitatilanteesta, ei voida puhua vielä hyvistä sosiaalisista taidoista, jos nämä keinot eivät ole myös eettisesti ja moraalisesti hyväksytyjä. (Keltikangas-Järvinen 2010: 23.)

Sosiaalisen lapsen kehitykseen ympäristö vaikuttaa yleensä hyvin suotuisasti. Sosiaalisen lapsen käytökseen on helppo vastata ja hän saa myönteistä palautetta, kuten ihailua ja kannustusta. Koska sosiaalinen lapsi hakee toisten hyväksyntää, hän myös helposti oppii käyttäytymään tavalla, joka on yleisesti hyväksyttyä. Positiivisen palautteen ei kuitenkaan tulisi olla vain sosiaalisten lasten etuoikeus, vaan sen tulisi tavoittaa kaikki lapset riippumatta siitä, ovatko he temperamentiltaan sosiaalisia. (Keltikangas-Järvinen 2010: 37.)

Lapsen sosiaalisuus on siis osa hänen synnynnäistä temperamenttiaan. Tätä temperamenttia ei voi ratkaisevasti muuttaa, mutta ympäristöllä on suuri merkitys. Ympäristö vaikuttaa siihen, tuleeko tästä temperamentista lapselle tulevaisuudessa rasite vai voimavara. Olennaista on kasvattajien reagoitintapa lapsen käyttökseen ja millaista palautetta mitä lapsi saa. Lapsen saamasta palautteesta riippuu, mitkä piirteet hänen temperamentissaan vahvistuvat ja mitkä heikentyvät. (Keltikangas-Järvinen 2010: 38 – 39.)

Temperamentin piirteistä muodostuu kehityksen kautta lapsen persoonallisuus, johon kuuluu kaikki lapsen taipumukset ja olennaisena osana myös sosiaaliset taidot. Kasvatuksella ei muuteta temperamenttia vaan sen avulla muokataan lapsen taipumuksia. Ongelmana on, että lapsen kasvattajat vahvistavat näitä taipumuksia myös väärällä tavalla. Jos lapsi ei ole kovinkaan sosiaalinen, tämän ajatellaan olevan muuttamattomissa olevaksi ongelmaksi sen sijaan, että lapselle annettaisiin mahdollisuuksia positiivisiin kokemuksiin toisten seurasta ja että häntä autettaisiin luottamaan itseensä sosiaalisissa tilanteissa. (Keltikangas-Järvinen 2010: 39.)

Yleensä lapsi osaa kyllä luonnostaan käyttäytyä tehokkaasti konfliktitilanteissa, mutta käyttäytyminen ei välttämättä ole eettisesti hyväksyttyä. Useissa tilanteissa aggressio onkin kaikkein tehokkain ja nopein keino selviytyä tilanteesta tai saavuttaa päämäärä. Sosiaalisesti rakentava käyttäytyminen taas vie paljon pidemmän aikaa. Lapsen käytös ei siis muutu sosiaalisesti hyväksytyksi itsestään, vaan tähän tarvitaan kasvatusta. (Keltikangas-Järvinen 2010: 24.) Kun lapsi on aggressiivisella toiminnalla päässyt päämääräänsä, on hän saanut vahvan kokemuksen tämän keinon tehokkuudesta. Aggressiivinen käyttäytyminen vahvistaa itseään ja siksi sitä on niin vaikeaa muuttaa kasvatuksella. Lasta onkin kasvatettava yleisesti hyväksytyyn käyttökseen omaksumiseen, hänen oman kehityksensä ja ympäristönsä hyvinvoinnin vuoksi. (Keltikangas-Järvinen 2010: 65,66.)

Yksilön sosiaalinen taitavuus riippuu yksilön minäkäsityksestä ja moraalikehitystasosta. Sosiaalisen pätevyyden omaava ihminen käyttäytyy vuorovaikutustilanteissa ja yhteistyötä vaativissa tilanteissa taitavasti. Hän on empaattinen, kommunikoi selkeästi ja osaa toimia vakuuttavasti, sekä ilmaista tunteensa toivotulla tavalla. Tätä käyttäytymistä siis säätelee yksilön moraalijattelu ja itsetuntemus. (Aho, Laine 1997: 105.)

Yhteiskunnan toimivuus ja ihmisen oma kehitys vaativat lapsen individualisaation ja sosialisiaation kehittymistä. Individualisaatio tarkoittaa, että lapselle kehittyy vahva yksilöllisyyden tunne ja hyvä itsetunto. Sosialisiaatio tarkoittaa, että lapsi sopeutuu ympä-



ristöönsä ja omaksuu siinä vaikuttavat normit, arvot ja käyttäytymismallit. Sosialisaa-tion onnistumiseksi lapsi tarvitsee samaistumisen kohteen, jonka käyttäytymistä hän voi ensin jäljitellä ja lopulta omaksua. Lapsi luopuu vähitellen riippuvuudestaan ulkoiseen auktoriteettiin ja alkaa itse säädellä käyttäytymistään. (Aho, Laine 1997: 105.)

#### 4.2 Lapsen sosiaalinen kehitys

Käsitlemme lapsen sosiaalista kehitystä yleisten määritelmien mukaan. Lapset kehit-tyvät sosiaalisesti hyvin eri tahtiin ja kehitykseen vaikuttavat monet asiat. Omien vasta-ustemme vertaamisen mahdollistamiseksi kuvaamme sosiaalista kehitystä keskimääräi-sen kehityskulun mukaan.

Kahden vuoden ikäinen lapsi viihtyy jo toisten lasten seurassa, vaikka saattaa ajoittain ujostella. Ajoittaisista riidoista huolimatta, lapsi tahtoo leikkiä ikäistensä kanssa yhdes-sä. Kahdesta kolmeen ikävuoteen asti lapsi saattaa pitää vielä tiukasti omista leluistaan kiinni, eikä tahdo jakaa niitä toisten lasten kanssa. Lapsi osaa jo huolehtia hieman ympäristöstään, kuten lelujen paikoilleen laittamisesta, sekä opettelee vähitellen odotta-maan omaa vuoroaan. (Woolfson 2001: 39, 122, 124.)

Kolmesta vuodesta kolmeen ja puoleen vuoteen asti lapsi on jo tottunut muihin ihmisiin joten hän on nyt rennompi ja varmempi sosiaalisissa tilanteissa. Lapsi tutustuu toisiin yhä helpommin ja saa nopeasti uusia ystäviä. Hän myös kertoo ystävistään vanhemmil-leen. Lapsi ymmärtää myös erilaisten tilanteiden, kuten ruokailun sosiaalisen luonteen. Vastoinkäymisiä ja pettymyksiä kohdatessaan lapsi saattaa vielä itkeä helposti. (Woolf-son 2001: 41, 124.)

Noin kolmen ja puolen vuoden iästä neljävuotiaaksi lapsi oppii hallitsemaan paremmin sosiaaliin tilanteisiin kuuluvat säännöt. Hän osaa odottaa vuoroaan esimerkiksi pela-nessaan ja antaa toisten leikkiä leluillaan. Lapsi oppii myös noudattamaan sääntöjä. Jän-nittävässä tilanteissa lapsi ujostelee herkästi. Tämän ikäinen lapsi saattaa käyttäytyä sa-nallisesti tai fyysisesti aggressiivisesti riitatilanteissa. Toisaalta lapsi reagoi herkästi toisen lapsen itkuun tulemalla itse surulliseksi ja yrittää jo lohduttaa ystäväänsä. Neljän vuoden ikään mennessä lapsi tietää, että valehteleminen on väärin. (Woolfson 2001: 43, 124)

Neljästä neljän ja puoleen vuoteen asti lapsen keskustelutaidot ovat huomattavasti kehittyneemmät. Hän osaa vastata itseään koskeviin kysymyksiin, katsoo kysyjää silmiin ja vastaa selkeällä äänellä. Lapsi muodostaa kestävämpiä ystävyys-suhteita ja riidat ja kinat ystävien kesken vähentyvät. Tämän ikäiselle lapselle on selkiintynyt ero sukupuolten välillä, siksi pojat leikkivät poikien kanssa ja tytöt leikkivät tyttöjen kanssa. Myös puheutumiseen liittyvät asiat, kuten poikien ja tyttöjen vaatteet korostuvat. Viittä ikävuotta lähestyvä lapsi arvostaa jo omia ystäviään ja leikkii siksi mielellään samojen lasten kanssa. Lapsi osaa jo tehdä yhteistyötä muiden kanssa ja pyrkii ratkaisemaan ristiriitatilanteet neuvottelemalla riitelyn sijaan. Lapsen huomaavaisuus muita kohtaan lisääntyy ja hän on varsin omatoiminen. Lapsi tarvitsee vielä reilusti aikuisen valvontaa, huolenpitoa ja ohjausta. (Woolfson 2001: 45, 47.)

Alle kahdeksan vuotiaan lapsen sosiaalinen käyttäytyminen on vielä hyvinkin itsekästä, vaikka lapsi saattaa vaikuttaa empaattiselta suhteessa toisiin lapsiin. Oma etu menee muiden edun edelle, eikä lapsi kykene aidosti asettumaan toisen asemaan. Lapsi pitää omaa käsitystään ja mielipidettään ainoana oikeana mahdollisuutena. Siksi ristiriitatilanteissa ratkaisujen löytäminen tilanteen selvittämiseksi on hankalaa. Lapsi myös uskoo, että muut ovat hänen kanssaan aina samaa mieltä ja näkevät asiat samoin. Lapsi ei kykene perustelemaan omia ratkaisujaan. Lasten keskinäinen ristiriitojen selvittely ei siis vielä tämän ikäisenäkään ole täysin sujuvaa. Tämän ikäiset lapset tukeutuvatkin vielä lähes poikkeuksetta aikuisen apuun riita- ja konfliktitilanteissa. (Aho, Laine 1997: 115.)

6–8 -vuotiaat lapset eivät ota huomioon motiiveja tarkastellessaan toisten tekojen vahingollisuutta. He arvioivat teon olevan paha, jos sen seuraukset ovat pahoja. Eli jos joku heittää tahallaan lasin lattialle, mutta se ei mene rikki, niin teko ei vaikuta heidän mielestään pahalta. Sen sijaan, jos vahingossa lattialle pudonnut lasi menee rikki, myös tekoa pidetään pahana. 6-7 -vuotiaana lapsi pääsääntöisesti haluaa miellyttää ja totella aikuista. Hän kunnioittaa auktoriteetteja ja tämän vuoksi pitää aikuisen sanaa lakina ja aikuisen tekoa aina oikeudenmukaisena. Tämän ikäiset lapset kannattavat ankaria, jopa kostavia rangaistuksia väärintekijälle. Erityisesti fyysinen rangaistus on pelätty ja kunnioitettu. Niinpä lapsi määrittää teon pahuuden siitä seurauksena olevan fyysisen rangaistuksen avulla. Lapsi ei ehkä pidä kiellettyä tekoa lainkaan pahana jos hän ei jää kiinni sen tekemisestä ja välttyy rangaistukselta. (Aho, Laine 1997: 116–118.)

### 4.3 Moraali ja sen kehittyminen

Moraalikehitys kuuluu tärkeänä osana lapsen persoonallisuuden kehitykseen (Aho, Laine 1997: 107). Käsittelemme päiväkotikäisten lasten moraalien kehittymistä, koska moraalit vaikuttaa laajasti lapsen sosiaaliseen käyttäytymiseen ryhmässä. Samalla moraalilla kehityksellä on yhteyksiä lapsen negatiiviseen ja positiiviseen käyttäytymiseen sosiaalisissa tilanteissa.

Käsite moraalit sisältää itsessään kolme tekijää. Nämä ovat oikeudenmukaisuus, eli ristiriitojen ratkaisu, hyväntahtoisuus ja itsehillintä. (Helkama 2009: 18.) Moraaliin liittyy kaksi perustoimintaa jotka korostuvat riippuen tilanteesta. Kun ihminen on tilanteessa, jossa hän ymmärtää moraalisesti oikean ja väärän käyttäytymisvaihtoehdon, hän käyttää tahdonvoimaa ohjaamaan käyttäytymistään. Tahdonvoimaa tarvitaan siihen, että ihminen tekee sen mitä hänen on tehtävä ja jättää tekemättä sen, mitä ei tule tehdä. (Helkama 2009: 20.) Kehityksen edetessä lapsi oppii tekemään mitä hänen täytyy tehdä, eikä vain sitä mitä hän haluaa tehdä. Lapsi oppii säännöstelemään käyttäytymistään ja sisäistää ympäristönsä arvot ja normit. (Aho, Laine 1997: 107.)

Toinen moraalit liittyy perustoiminto on roolinotto. Rooli otetaan silloin, kun tulee valita kahden samanarvoisen toiminnan väliltä. Esimerkiksi jos kaksi ystävää pyytää ihmiseltä palvelusta samanaikaisesti, on hänen tarkasteltava tilannetta kummankin näkökulmasta. Roolinotto liittyy siis hyväntahtoisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen ja tahdonvoima itsekuriin. (Helkama 2009: 20–21.) Roolinottoa tarvitaan vuorovaikutustilanteissa konfliktien ja ristiriitatilanteiden ehkäisemiseen ja ratkaisemiseen. Ihmisen on silloin kyettävä asettumaan toisen ihmisen asemaan. (Aho, Laine 1997: 107.)

Alle kouluikäiset lapset ovat hyvin itsekeskeisiä moraalit ajattelultaan. He tahtovat saada kaiken huomion itselleen eivätkä välttämättä siedä sitä, jos aikuinen huomioi toisia lapsia. Tämän ikäisillä lapsilla on normaalisti hyvin vilkas mielikuvitus. He saattavat kertoa tarinoita, joita muut pitävät valheena tai pettämisenä. Kuusivuotias lapsi tulee monesti huonosti toimeen toisten lasten ja vanhempiensa kanssa. Tämän ikäisenä lapset hangoittelevat vastaan, määräilevät ja ovat impulsiivisia konfliktitilanteissa. He vuorottelevat käyttäytymisessään kapinaa ja tottelemista. (Aho, Laine 1997: 131–132.)

Moraalikehitys on toisaalta sosialisatiota ja toisaalta kognitiivista kehitystä. Ihmisen moraalit ajattelu on riippuvaista hänen päättelykyvystään. Ihminen pyrkii saattamaan

tasapainoon itsensä ja ympäristönsä. Kyetäkseen toimimaan tasapainoisesti muiden kanssa, ihminen huomaa tarvitsevansa sääntöjä ja normeja. Tämä johtuu ihmisen halusta pyrkiä oikeudenmukaisuuteen, joka taas kehittyy lapsen ja hänen ympäristönsä välisestä epätasapainotilasta. (Aho, Laine 1997:107.)

#### 4.4 Vertaisryhmän merkitys lapselle

Vertaisryhmällä on merkitystä lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle. Päiväkodissa oleva lapsi on aina ainutlaatuinen yksilö, mutta myös ryhmän jäsen. Lapsen yksilöllisyys pääsee esiin vain yhteydessä muihin. Ryhmämuodostuksessa keskeisiä tekijöitä ovat lasten ja aikuisten persoonalliset kokemukset, tiedot ja taidot, sekä ihmisten väliset suhteet. Kun ryhmä on toimiva, se antaa lasten persoonallisuudelle tilaa kehittyä suotuisasti. (Helenius 2008: 57–58.) Opinnäytetyössämme tarkastelemme lasta sosiaalisen ryhmän jäsenenä päiväkodissa.

Vertaisryhmä tarjoaa lapselle ajanvietettä, kumppanuutta ja tunnetta kuulumisesta johonkin. Etenkin nuoruusiässä vertaisryhmän merkitys kasvaa, kun lapsi alkaa irtautua vanhemmista. Vertaisryhmässä tapahtuu myös paljon sosiaalista vertailua, joka auttaa lasta oppimaan itsestään. Lapsi pystyy sen avulla rakentamaan minäkuvaansa ja käsitystä itsestään. (Salmivalli 2008: 32–33.) Yhteenkuuluvuuden tunne on yksi ihmisen tärkeimmistä tunteista. Se on edellytys nähdyksi ja hyväksytyksi tulemisen, sekä rakkauksen ja läheisyyden tarpeiden tyydytetyiksi tulemiselle. Hylätyksi tulemisen pelko vaikuttaa ihmisen identiteettiin, itseluottamukseen, sekä kykyyn luottaa muihin ihmisiin. (Höistad 2003: 17–18.)

Monelle lapselle esimerkiksi esikouluryhmä tai koululuokka voi olla ainut turvallinen kiintopiste elämässä. Lapsille on tärkeää tunkea yhteenkuuluvuuden tunnetta ryhmäkavereiden kanssa. Tämän vuoksi on tärkeää, että ryhmän kesken luodaan myönteinen ilmapiiri, johon lapsi tuntee kuuluvansa. Jos ihminen joutuu liian usein joukon ulkopuolelle ja tuntee, ettei kukaan välitä hänen olemassaolostaan, hänen käsityksensä itsestä muuttuu. Lopulta ihminen antaa periksi ja kieltää tarvitsevansa muita ihmisiä. (Höistad 2003: 19, 21.)

Päiväkodissa lapset toimivat lähes poikkeuksetta ryhmässä. He muodostavat ystävyys- ja kiintymyssuhteita muiden lasten ja aikuisten kanssa. Ilman lapsiryhmää ei kukaan lapsi voi joutua kiusattavaksi. Juuri lasten opettellessa sosiaalisia taitoja ja hakemalla

paikkaansa lapsiryhmässä, saattaa heidän välillään ilmetä myös kiusaamista. Kuten esimerkiksi silloin kun lapsi pyrkii vaikuttamaan muihin lahjomalla tai kiristämällä (Kirves, Stoor-Grenner 2010: 20.) Olemme tarkastelleet opinnäytetyössämme myös vertaisryhmän merkitystä, koska mielestämme vertaisryhmä mahdollistaa hyvien ihmissuhteiden rakentumisen, mutta se mahdollistaa myös kiusaamisen.

Vertaisryhmällä on mahdollisuus vaikuttaa lapsen kehitykseen sekä positiivisesti, että negatiivisesti. Positiivisia vaikutuksia ovat muun muassa puhumaan ja ajattelemaan oppiminen, positiiviset kiintymyssuhteet, toisilta oppiminen, sekä se, että lapsi oppii havaitsemaan, ettei voi aina vaikuttaa muiden tekemiseen. (Koivunen 2009: 52.) Negatiivisesti vertaisryhmä voi vaikuttaa silloin, kun siinä ilmenee esimerkiksi kielteisten riippuvuussuhteiden syntymistä, lasten välisiä kaverisuhteita tuhoavia valtasuhteita, sekä toisen syyllistämistä. (Kirves, Stoor-Grenner 2009: 53.)

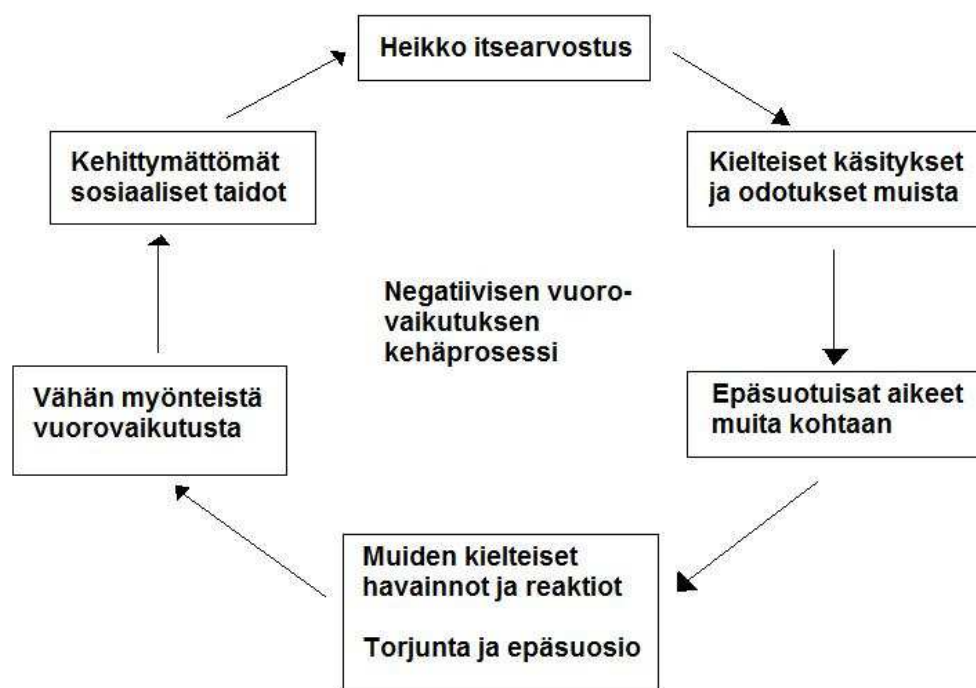
#### 4.5 Negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi

Lapsen syrjään jääminen vertaisryhmässä voi jo päiväkodissa tarkoittaa vähäistä myönteistä vuorovaikutusta muiden lasten kanssa. Syrjäytymisriskissä olevilla lapsilla on yleisesti havaittu olevan erilaisia sosiaalisen käyttäytymisen ongelmia. Paitsi monet torjutut ja kiusaajat, niin myös kiusatutkin ovat osoittautuneet aggressiivisiksi. Erityisesti moniongelmaisilla lapsilla on vaikeuksia ottaa muita huomioon, ratkaista riitoja sekä solmia ja ylläpitää kaverisuhteita. (Laine, Neitola 2002: 96–98.)

Vuorovaikutus lasten ja aikuisten välillä on keskeinen osa päiväkodin arkea. Marjatta Kallialan mukaan niin positiivisen ja lämpimän, kuin kylmän ja negatiivisenkin ilmapiirin tunnistaa erehtymättä. Vaikka lapset vaikuttavat päiväkodin ilmapiiriin yksilöinä ja ryhmässä, aikuisilla on kuitenkin suurin vastuu positiivisen ilmapiirin ja vuorovaikutussuhteiden luomisessa. (Kalliala 2008: 11.) Kun päiväkodissa ilmenee negatiivisen ilmapiirin merkkejä, on kasvattajien syytä pysähtyä miettimään tilannetta tarkemmin. Sekä positiivinen, että negatiivinen ilmapiiri luodaan vuorovaikutuksella. Eräs negatiivista vuorovaikutusta kuvaava malli on negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi (Laine, Neitola 2002: 36.)

Negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi tarkoittaa sellaista tilannetta, jossa kuusi toisiinsa vaikuttavaa tekijää huonontaa toimintaympäristöä joko yhden, tai kaikkien

lasten kohdalla. Nämä tekijät ovat heikko itsearvostus, kielteiset käsitykset ja odotukset muista, epäsuotuisat aiheet muita kohtaan, muiden kielteiset havainnot ja reaktiot, myönteisen vuorovaikutuksen vähäisyys ja kehittymättömät sosiaaliset taidot.



Kuvio 1. Negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi (Laine, Neitola 2002)

Lapset tekevät tarkkoja sosiaalisia havaintoja toisistaan ja toimivat niiden kautta. Usein torjunnan kohteeksi joutuvat epäsosiaalisesti käyttäytyvät lapset. Torjunta kohdistuu etenkin kiusaajiin, kiusattuihin, syrjäänvetäytyviin ja yksinäisiin lapsiin. Lapsen syrjään jäämisestä ja moniongelmaisuuudesta seuraa vähäinen myönteinen vuorovaikutus muiden kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsella on vain vähän mahdollisuuksia harjoitella sosiaalisia taitojaan. Tällaisilla lapsilla epäonnistumiset sosiaalisissa tilanteissa edesauttavat lasten heikon sosiaalisen minäkäsityksen muodostumista. Jatkuva torjunta ja huomiotta jättäminen lisää lasten negatiivisia odotuksia ja aikeita toisia kohtaan. Tämä saattaa ilmetä aggressiivisuutena tai syrjään vetäytymisenä, mikä taas vahvistaa negatiivista suhtautumista muiden lasten taholta. Tällaisen lapsen voi olla vaikeaa päästä sosiaalisesti hyväksyttävien keinoin toisten lasten kanssa luontevaan kanssakäymiseen. (Laine, Talo 2002: 99–100.)

Esimerkkinä Laineen ja Neitolan negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessista voidaan esittää tilanne, jossa päiväkotiin tulee lapsi, jonka sosiaaliset taidot ovat heikot. Hän ei kykene leikkimään, tai olemaan vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa. Hänen leikkinsä loppuvat aina siihen, kun hän lyö tai tönii kanssaleikkijöitään. Lapsen itsetunto on heikko, koska hän ei koskaan saa positiivisia kokemuksia muiden kanssa leikkimisestä. Tästä johtuen lapsi yhdistää toistuvat epäonnistuneet leikkimiskokemukset muihin lapsiin ja alkaa muodostaa negatiivisia käsityksiä ja odotuksia muista leikkijöistä. Totumuksesta lapsi alkaa odottaa jo leikkiin lähtiessään, että leikki loppuu jälleen riitaan ja aikuisen torumiseen. Koska lapsi jo odottaa negatiivista käännettä leikkitilanteelle, hän alkaa puolustaa itseään ja alkaa käyttäytyä negatiivisesti muita lapsia kohtaan. Lapsi ei voi keskittyä itse leikkiin ja hauskanpitoon vaan on koko ajan varuillaan muiden leikkijöiden suhteen. Siten lapsi menettää itsehallintansa pienimmästäkin ärsykkeestä ja lyö kanssaleikkijäänsä.

Tällainen toiminta aiheuttaa kanssaleikkijöissä vastareaktioita. Toiset lapset voivat alkaa vältellä lyövää lasta, eikä kukaan tahdo leikkiä hänen kanssaan. Muut lapset saattavat myös tehdä tästä lapsesta yhteisen syntipukin, jota syyllistetään aina riippumatta tilanteesta, tai siitä oliko tämä lapsi todellinen syyllinen vai ei. Näin lapsi ei saa kokemusta positiivisista vuorovaikutustilanteista, jotka voisivat kasvattaa hänen itseluottamustaan, sekä luottamustaan muihin.

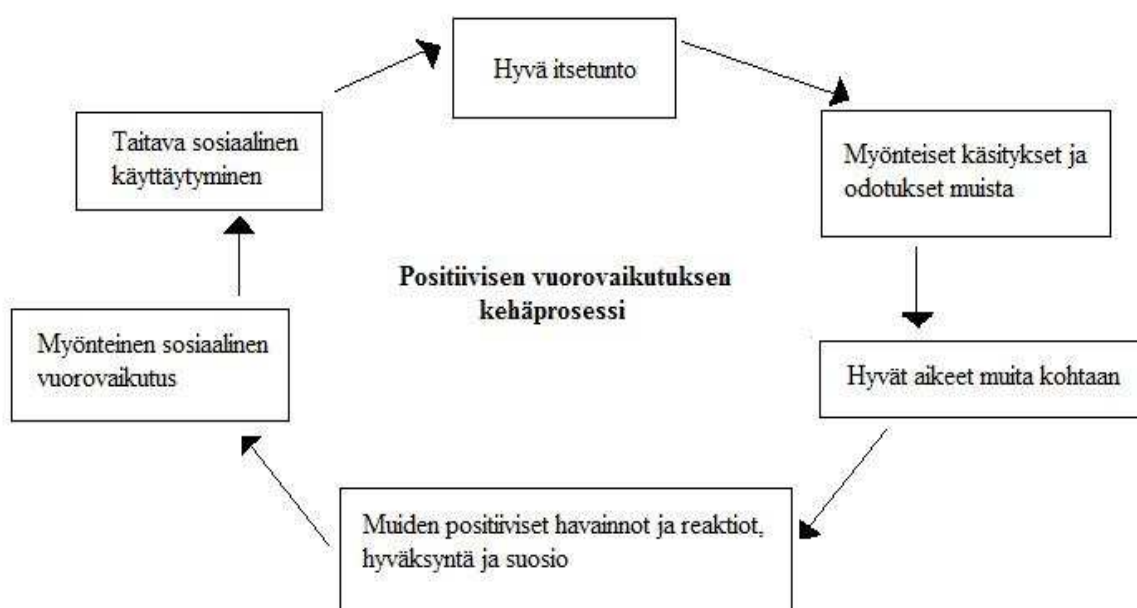
Olemme kuvanneet negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessia lasten vertaissuhteiden kannalta. Koska päiväkotiryhmään kuuluu aina myös aikuisia, kuvailemme seuraavaksi mallin sovelluksen (Koivunen 2009) jossa kuvataan aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta. Aikuisella saattaa myös olla negatiivinen suhtautuminen lapsen käyttäytymiseen, joka vahvistaa lapsen kielteistä minäkuvaa. Tämä taas lisää lapsen ei-toivottua käyttäytymistä, jolloin aikuisen kielteiset ja ei-toimivat käytännöt lisääntyvät tai keinot toimia lapsen kanssa loppuvat kokonaan. Kun aikuisen keinot ohjata lapsen toimintaa loppuvat tai vähentyvät, lisääntyy lapsen ei-toivottu käyttäytyminen. (Koivunen 2009: 74.) Tämä taas johtaa siihen että negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi vahvistuu lasten välillä.

Negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessissa siis jokainen tekijä vahvistaa toistaan, luoden kierteen joka helposti jatkuvasti pahentuu. Varhaiskasvatuksessa on erittäin tärkeää kiinnittää tietoisesti huomiota lasten sosiaalisten taitojen kehittämiseen ja vahvis-

tamiseen kasvatuksellisin keinoin. Tavoitteeksi tulee asettaa myös vuorovaikutussuhteiden, minäkäsityksen ja itsearvostuksen vahvistaminen. (Laine, Talo 2002: 103.) Aikuisen tulisi siis huomata tämä negatiivinen kehä mahdollisimman varhain ja katkaista se puuttamalla kaikkiin kehän tekijöihin. Aikuisen tulisi vahvistaa vastakkaisia tekijöitä.

#### 4.6 Sosiaalisen vuorovaikutuksen interventiomalli

Sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyvää interventiota voidaan pitää väliintulokeinona, jossa negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi pyritään katkaisemaan. Intervention avulla negatiivinen kehä yritetään muuttaa positiiviseksi. (Laine, Talo 2002: 153.) Interventiomallissa heikkoa itsearvostusta tulisi vahvistaa ja saada se kääntymään hyväksi itsetunnoksi. Aikuisen tulisi myös vahvistaa myönteisiä käsityksiä tovereista ja suotuisia aikeita tovereita kohtaan. Kielteisiä aikeita ja toimintaa tulisi ehkäistä. Tovereiden myönteisiä havaintoja ja reaktioita ja hyväksyntää pitäisi vahvistaa ja torjua kielteistä toimintaa. Lisäksi interventiomalliin kuuluu sosiaalisten taitojen opettaminen ja myönteisen vuorovaikutuksen lisääminen.



Kuvio 2. Positiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi (Laine, Talo 2002)

Sosiaalisen vuorovaikutuksen interventiomallissa aikuinen vahvistaa lapsen positiivisia käsityksiä ja odotuksia muista lapsista mahdollistamalla onnistuneita vuorovaikutustilanteita. Aikuinen siis tukee lasta esimerkiksi leikki-tilanteessa siten, ettei tilanne pääse siihen pisteeseen asti, että lapsi esimerkiksi lyö leikkikavereitaan. Silloin muut lapset



eivät reagoi häneen negatiivisesti. Aikuinen voi myös korostaa muille lapsille hänen onnistumisestaan ja taitavuuttaan. Näin lapsella on mahdollista kokea olevansa arvostettu leikkikaveri ja hänen itsetuntonsa kohenee. Mitä enemmän lapsi kokee positiivisia vuorovaikutustilanteita, sitä enemmän hänen itseluottamuksensa kasvaa ja hänen epäsuotuisat odotuksensa ja käsityksensä myös muista heikentyvät. Myös tässä interventiomallissa, jossa pyritään vahvistamaan positiivisuutta, kehän eri tekijät vahvistavat toinen toistaan. Positiivisia käsityksiä vahvistettaessa on tärkeää muistaa, että aikuisen oma esimerkki tavoittaa lapset paremmin kuin pelkkä puhe. (Laine, Talo 2002: 153–155.)

Ei riitä, että aikuinen vain kieltää lasta ja estää häntä vahingoittamasta muita, vaan aikuisen on mietittävä omaa suhtautumistaan ja sen vaikutusta lapseen. Aikuisen tulisi olla auttaja, joka auttaa lasta selviytymään tilanteista, joista lapsi ei itsenäisesti ole kykenevä selviytymään. Aikuisen on aktiivisesti huomattava negatiivisuus ja pyrittävä vaikuttamaan siihen. On epärealistista odottaa, että jos aikuisen oma suhtautuminen lapseen on kielteistä, hän siitä huolimatta voisi saada toisten lasten kielteisen suhtautumisen muuttumaan positiiviseksi. Aikuisella tulisi myös olla herkkyyttä huomata minikälaiset tilanteet lapset kokevat negatiivisiksi ja missä heidän mielestään menee raja leikkimisen ja häiritsevän käyttäytymisen välillä. Sitä parempi, mitä varhaisemmassa vaiheessa negatiiviseen vuorovaikutukseen pystytään vastaamaan ja muuttamaan se positiiviseksi. Jos lasten leikki-tilanne ehtii aina kärjistyä negatiiviseksi ennen kuin aikuinen siihen puuttuu, on hänen hyvin vaikeaa muuttaa lasten käsityksiä ja odotuksia positiivisiksi.

Lapsi oppii sosiaalista vuorovaikutusta ottamalla mallia muiden käyttäytymisestä. Mallina voi toimia konkreettinen henkilö, tai jokin symbolinen asia. Päiväkodissa sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoja voidaan opettaa esimerkiksi satujen hahmojen tai käsinukkien avulla. Lapsi näkee konkreettisesti missä uutta sosiaalista taitoa voidaan käyttää ja huomaa taidon merkityksen. Tämän jälkeen sosiaalista taitoa voidaan harjoitella vertaisryhmissä. Aluksi on hyvä harjoitella pareittain ja vähitellen isommissa ryhmissä. Tärkeää on positiivisen palautteen antaminen. Lapsille voidaan opettaa mallin avulla esimerkiksi kohteliasta kysymistä, ehdotusten tekemistä, avun tarjoamista, konfliktien ratkaisua ja riitojen välttämistä. Lapsille on hyvä taitoa harjoiteltaessa selvittää myös, mitä hyötyä taidosta on ystävyys-suhteille. (Laine, Talo 2002: 155.)

Varhaiskasvatuksessa on tärkeää tiedostaa, että lapset tarvitsevat apua ja ohjausta sosiaalisten taitojen oppimiseen, koska he eivät sisäistä näitä luonnostaan. Aikuisen toiminta kiusaamistilanteissa lähtee liikkeelle ongelman tunnistamisesta. (Laine, Talo 2002: 103, 108.) Mielestämme on tärkeää myös se, että aikuiset pyrkivät aktiivisesti ymmärtämään, mitä lapset itse mieltävät negatiiviseksi vuorovaikutukseksi. Tämän takia myös kasvatustieteilijöiden on tärkeää tietää, kuinka lapset kokevat negatiivisen käytöksen toisten ihmisten suunnalta. Haluamme tämän opinnäytetyömme avulla herätellä työntekijöitä tarkastelemaan omaa käyttäytymistään kiusaamistilanteissa ja pohtia mahdollisesti keinoja omien käytäntöjensä parantamiseksi. Positiivisen vuorovaikutuksen kehittymistä päiväkotiryhmässä voidaan edesauttaa suunnittelemalla koko päiväkodin toimintaa sosiaalisten taitojen oppimista tukevaksi (Laine, Talo 2002: 155).

#### 4.7 Lasten osallisuus ja lapsilähtöisyys

Osallisuudella tarkoitetaan sitä, että ihminen pääsee itse vaikuttamaan omaan elämäänsä tai yhteisöönsä liittyviin päätöksiin. Lasten osallisuus on aihe, joka jakaa vahvasti mielipiteitä. Osa lasten oikeuksien puolestapuhujista on vahvasti sitä mieltä, että lapset voivat pelastaa yhteiskunnan. Toiset taas kritisoivat liiallista vastuun antamista lapsille, koska lasten kuuluu saada elää huoletonta lapsuutta. Lasten tulisi kuitenkin päästä harjoittelemaan vastuun ottamista jo varhaisessa vaiheessa. Ilman harjoittelua he eivät yhtäkkiä osaa ottaa vastuuta saavuttaessaan teini-iän tai varhaisen aikuisuuden, jossa heiltä oletetaan vastuun ottamista ja päätösten tekemistä. (Hart 1992: 5.)

Motivaatio on vahvasti osallistumisen ja osallisuuden tunteen takana. Lapset voivat toteuttaa monimutkaisiakin tehtäviä ja projekteja, jos he kokevat saavansa päättää ja vaikuttaa siihen mitä ovat tekemässä. Osallistuminen lisää motivaatiota, joka taas lisää pätevyyttä ja osaamista. Pätevyyden lisääntyminen kasvattaa motivaatiota myös tulevaisuudessa eteen tulevilla tehtävillä. Aikuisten merkitystä lasten ohjaamisessa ja kasvatamisessa ei pidä kuitenkaan aliarvioida. Aikuisen tehtävä on ohjata lapsia ja opettaa tarvittavia tietoja ja taitoja. (Hart 1992: 5.)

Osallisuuden lisäämisellä voidaan edesauttaa yksilöiden kehittymistä toimivaltaisemmiksi ja itsevarmimmiksi yhteiskunnan jäseniksi. Lisäksi osallisuuteen panostamalla voidaan kehittää organisaatioita ja parantaa yhteisöjen toimivuutta. Aikuisten ja lasten yhteistyön avulla voidaan kehittää yhteiskuntaa luomalla jatkuvuutta menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välille. (Hart 1992: 35, 37.)

Opinnäytetyössämme haluamme ottaa lapset mukaan toimintaan, koska lapsia varten päivähoito on järjestetty. Heidän hyvinvointinsa on pääasia päivähoidossa. Jos lasten arjessa esiintyy kiusaamista, niin juuri heillä tulisi olla oikeus olla osallisina tämän ilmiön määrittelyssä ja ymmärryksen lisäämisessä.

Jotta lapsen ääni tulisi kuulluksi, olemme valinneet lapsilähtöisen tutkimusmenetelmän opinnäytetyöhömmö. Vaikka aikuisen vastuulla on turvallisen ilmapiirin luominen ja negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessin huomaaminen ja keskeyttäminen, voi aikuinen lisätä tietämystään kuuntelemalla lapsia. Lapset voivat tuottaa sellaisia näkemyksiä keskinäisistä suhteistaan, mistä aikuisella ei ole ollut tietoa ja siksi hän ei ole voinut tilanteeseen vaikuttaa. Aikuisten on turha tuhlata aikaa ja energiaa puuttumalla tilanteisiin, joita lapset eivät lainkaan koe uhkaaviksi tai toisaalta aikuinen voi tiedon puutteessa jättää huomioimatta sellaiset tilanteet, joissa lapset kipeästi tarvitsisivat aikuisen tukea. Aikuinen ei voi jättää arviointiaan vain lasten kertomisen varaan, vaan hänen on käytettävä ammattitaitoaan myös havainnoimiseen. Aikuisen tulee tietää minkälaiset tekijät tukevat ja minkälaiset tekijät haittaavat lapsen kehitystä.

Nykyään annetaan paljon arvoa sille mitä lapsi itse ajattelee ja pyritään tukemaan lasta osallisuuteen hänen omassa toimintaympäristössään. Matti Vanhasen II hallituksen Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa on asetettu tavoitteeksi edistää lapsilähtöisempää yhteiskuntaa vuosina 2007–2010. Ohjelmassa korostuvat ennaltaehkäisevä työ syrjäytymisen estämiseksi, varhainen puuttuminen ja lasten ja nuorten kuuleminen sekä osallisuus. (Hallituksen politiikkaohjelma 2007: 4.)

Kirves ja Stoor-Grenner (2010) painottavat, että lasten osallisuuden vahvistaminen päivähoitossa on tärkeää kiusaamisen ehkäisyn kannalta. Lasten tunnetta kuulua johonkin yhteisöön on vahvistettava ja aikuisten on luotava hyvä ilmapiiri ryhmään. Lasta tulee myös kannustaa kertomaan asioista, jotka häntä huolestuttavat. (Kirves, Stoor-Grenner 2010: 47.)

Miksei siis kiusaamisen ehkäisyyn voida hyödyntää lasten omaa näkemystä? Jos aikuisella on etukäteen kerätty tieto ja ymmärrys siitä, mitä lapset pitävät kiusaamisena ja minkälaiset tapahtumat ja tilanteet pahoittavat lapsen mieltä, niin hän pystyy aikaisemmin havaitsemaan tilanteet, joihin on puututtava. Silloin hänen ei tarvitse jäädä miettimään onko kyseessä vain pieni nahistelu, vai lasta todella loukkaava tilanne. Aikuinen voi siis käyttää lasten omaa toimintaa, esimerkiksi riidan alkua, hyväkseen ja korjata

tilanne nopeasti ennen kuin lapset ovat loukanneet toisiaan. Aikuisen täytyy kohdata lapsi ja olla vastaanottavainen tämän viesteille, jotta näin voi tapahtua.

Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että lapsi nähdään aktiivisena ja tasa-arvoisena toimijana ja vaikuttajana. Myös lapsuus tulee ymmärtää ikäkautena, jolla on omat tehtävänsä. Lapsi ei ole vain keskeneräinen olento, joka on kehittymässä joksikin tärkeäksi. Jokaisella lapsella tulisi olla mahdollisuus kehittää omat tapansa oppia ja kehittyä. Lapsilähtöisessä toiminnassa aikuinen ja lapsi ovat tasa-arvoisia toimijoita, jolloin myös lapsen rooli on osallistua ja tehdä päätöksiä. Aikuisen rooli on tukea oppimista ja tutkia asioita lasten kanssa yhdessä. (Kinos 2002: 124, 130.)

## 5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYS

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää kuinka lapset määrittelevät kiusaamista päiväkodissa. Haluamme lisätä päiväkodin henkilökunnan tietoa siitä, mitä lapset ajattelevat kiusaamisesta, jotta kiusaamiseen voitaisiin paremmin puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Haluamme korostaa, että aikuisen on tärkeää ottaa huomioon, mitä kiusaaminen on lapsen silmin katsottuna.

Haemme tällä opinnäytetyöllä vastausta tutkimuskysymykseen: millaisia ajatuksia lapsilla on kiusaamisesta päiväkodissa? Haluamme selvittää mitä lapset ajattelevat kiusaamisen olevan, mistä kiusaaminen voi heidän mielestään johtua ja mitä ajatuksia heillä on kiusaamiseen puuttumisesta.

## 6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

### 6.1 Tutkimusmenetelmät

Valitsimme opinnäytetyöhön tutkimusmenetelmiksi sadutuksen, sekä tarinapohjaisen teemahaastattelun. Perustelemme kahden erilaisen menetelmän valintaa sillä, että lapset ovat erilaisia ja heillä on myös erilaiset valmiudet kertoa ajatuksistaan. Toinen menetelmä saattaa soveltua toiselle lapselle paremmin ja toisen menetelmän avulla toinen lapsi saa kerrottua näkemyksiään laajemmin. Sadutuksen avulla lapset saavat tuoda omia ajatuksiaan esiin sadun kautta. Sen tehtävänä on myös johdatella lapsia kiusaami-

seen aiheena. Teemahaastattelun avulla pystymme ohjailemaan lapsia tiettyihin teemoihin, joita haluamme heidän pohtivan. Erilaisten näkökulmien ja eri menetelmien avulla pyrimme saamaan selville monipuolisemmin lasten ajatuksia kiusaamisesta.

Menetelmien valintaan vaikutti myös se, että haastateltavat lapset eivät olleet luku- tai kirjoitustaitoisia. Pyrimme valitsemaan menetelmät niin, että lapset saavat tuoda tietoaan esiin monipuolisesti tästä huolimatta. Molemmat menetelmät olivat sellaisia, että lapsilla oli mahdollisuus pohtia asioita ja tuoda ajatuksiaan esiin omalla tavallaan ja sillä tasolla, jolla heidän kehityksensä on.

### 6.1.1 Sadutus

*“Kerro satu, sellainen kuin itse haluat. Kirjaan sen juuri niin kuin sen minulle kerrot. Lopuksi luen tarinasi, ja voit muuttaa tai korjata sitä, mikäli haluat.” (Karlsson 2003:10).*

Sadutus aloitetaan kertomalla nämä asiat henkilölle, jota on alkamassa saduttaa. Sadutusta voidaan soveltaa moniin erilaisiin tilanteisiin ja voidaankin puhua sadutuksen eri menetelmistä. Käytännössä sadutettavalle voi antaa täysin vapaat kädet, jolloin puhutaan perussadutuksesta. Toisaalta sadutettavaa voi kehottaa kertomaan satu haastattelijan määrittelemästä aiheesta, jolloin on kyseessä aihesadutus. Siinä lasta voi esimerkiksi pyytää kertomaan mitä hänen tekemäänsä rakennelmaan liittyy. Sadutettavalla on aina oltava oikeus omaan tarinaansa ja hänelle annetaan mahdollisuus muuttaa sitä halutesaan. (Karlsson 2003: 12.)

Lapsille leikkiminen on jokapäiväisessä elämässä läsnä olevaa. Lapsi haluaa leikkiä ja onkin mahdotonta kieltää lasta kokonaan leikkimästä. Leikki on lapselle luonnollinen tapa toimia. Lapset nauttivat toiminnasta, jossa on mukana leikkiä ja leikin aineksia. (Karlsson 2003: 20–22.) Halusimme valita tutkimusmenetelmän, joka perustuu leikkiin ja mielikuvituksen käyttöön, eli siihen maailmaan, jossa lapsi elää normaalissa arjessa. Perustanamme oli ajatus siitä, että lapset osallistuvat tutkimukseen omasta kokemusmaailmastaan käsin niillä edellytyksillä, joita hänellä sillä hetkellä on. Sadutus ei ole kehitetty varsinaiseksi tutkimusmenetelmäksi, mutta halusimme ottaa haasteen vastaan ja kokeilla kuinka se käytännössä toimisi tässä tarkoituksessa. Pohdimme, että satujen kautta lasten olisi kenties helpompaa käsitellä niinkin hankalaa aihetta, kuin kiusaaminen. Kiusaamiseen voi liittyä myös niin paljon tunteita, ettei siitä haluta tai uskalleta

kertoa avoimesti. Satujen kautta lapsella voisi mahdollisesti olla rohkeutta puhua avoimemmin.

Sadutuksessa lapset, nuoret ja aikuiset muokkaavat ajatuksensa tarinaksi. Sen avulla lapset voidaan ottaa mukaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Sadutus on menetelmä, jonka avulla aikuinen voi kuulla lapsia. Kyseessä, ei ole pelkkä satujen ylös kirjaaminen ja dokumentointi, vaan siihen liittyy vastavuoroista kuuntelua, kerrontaa, toisen ajatusten vakavasti ottamista sekä yhdessä tekemistä. Kertomuksen kertojaa kutsutaan sadutettavaksi ja tarinan kirjaajaa saduttajaksi. (Karlsson 2003:10–11.) Tässä opinnäytetyössä sadutettavana on toiminut kolmetoista 4–6 -vuotiasta lasta ja itse olemme toimineet saduttajina.

Sadutuksen avulla pyritään vastavuoroiseen ja kohtaavaan, osallistavaan toimintakulttuuriin yhdessä lasten kanssa. Lasten kertomusten kautta aikuiselle herää kysymyksiä ja ideoita siitä kuinka voidaan jatkaa, mitä toimintaedellytyksiä tarvitaan ja kuinka lasten ja aikuisten ajatukset liittyvät toisiinsa. Tällainen toimintakulttuuri on vastavuoroista, eli sekä aikuiset että lapset hyväksytään aktiivisina, osaavina ja luovina toimijoina. Lisäksi molemmat osapuolet tulee nähdä tiedon ja kulttuurin tuottajina. (Karlsson 2003:38.) Opinnäytetyömme avulla pyrimme juuri siihen, että lapset otetaan mukaan päiväkodin toimintaan ja että myös heidän mielipiteitään sekä ajatuksiaan kuunnellaan aktiivisesti.

Omassa työssämme olemme käyttäneet sadutusta pyytämällä aluksi lapsia piirtämään kuvan liittyen kiusaamiseen päiväkodissa. Tämän jälkeen olemme saduttaneet jokaista lasta erikseen pyytämällä heitä kertomaan omasta kuvastaan. Ennen tällaisen aihe sadutuksen toteuttamista lapsella on hyvä olla kokemusta perussadutuksesta, eli sadutuksesta lapsen itsensä valitsemista aiheista. (Karlsson 2003: 47). Sadutus menetelmänä oli valmiiksi tuttu lapsille, jotka olivat mukana tässä opinnäytetyössä. Meillä oli työelämäharjoittelun puitteissa mahdollisuus toteuttaa sadutusta etukäteen lasten kanssa. Tämä helpotti lopullista sadutuksen toteuttamista, koska lapset tiesivät kuinka sadutus toimii eikä tilanne ollut heille täysin uusi.

### 6.1.2 Tarinapohjainen teemahaastattelu

Haastateltaessa lasta on haastavaa löytää lapsen kokemus. Erilaisten menetelmien välillä vastakkainasettelua tulisi välttää, koska jokaisessa menetelmässä on omat hyvät ja huonot puolensa. Lasta tutkittaessa on luontevaa käyttää monimetodologista lähestymis-

tapaa. Aikuisen tulisi haastattelun avulla kuulla lasta ja löytää lapsen kokemus kunnioit-  
taen häntä. Lapsi ei saisi jäädä passiiviseen rooliin haastattelussa, vaan hänelle tulisi  
antaa mahdollisuus kertoa kokemuksistaan vapaasti. (Kyrönlampi-Kylmänen 2007: 83.)

Olemme halunneet ottaa tutkimukseen mukaan myös haastattelun, jotta voisimme hie-  
man enemmän ohjata lasten vastauksia haluamiimme teemoihin. Olemme kirjoittaneet  
haastattelun pohjaksi lyhyen tarinan, joka perustuu lapsen arjen tilanteeseen ja elinym-  
päristöön kotona ja päiväkodissa. Tarinan avulla johdattelemme lapsia lyhyesti aihee-  
seen ja herättelemme heidän mielikuvitustaan. Kysymykset ovat avoimia ja mahdolli-  
simman vähän suuntaa antavia. Tarina on kirjoitettu niin, että lapsella on mahdollisuus  
samaistua tilanteeseen. Kysymyksiin vastaaminen ei kuitenkaan edellytä omia koke-  
muksia kiusaamisesta tai kiusaajana olemisesta, vaan lapsi voi vastata niihin tarinan  
pohjalta.

Haastattelun avulla voidaan saada tietoa siitä, mitä haastateltavalla henkilöllä on mieles-  
sään. Se on keskustelua, joka tapahtuu haastattelijan johdattamana ja hänen aloittees-  
taan. Teemahaastattelulla tarkoitetaan haastattelua, jossa on päätetty etukäteen käsiteltä-  
vät teemat, mutta haastattelun varsinainen muoto ja tarkat kysymykset puuttuvat. Haas-  
tattelussa käytävät teemat ovat kaikille haastateltaville samat, mutta haastattelun raken-  
ne ja laajuus vaihtelee. Teemahaastattelussa on mahdollista puhua melko vapaamuotoi-  
sesti, jolloin haastateltavat voivat tuoda omaa puhettaan esiin. (Eskola, Suoranta 2008:  
85–87.)

Olemme ottaneet haastattelun kysymyksiin teemat opinnäytetyömme tutkimuskysy-  
myksestä. Olemme käyttäneet pohjana teoriaa kiusaamisesta ilmiönä. Haastatteluun  
olemme jättäneet tilaa myös lasten suunnalta mahdollisesti löytyville teemoille. Olem-  
me pyrkineet pitämään suunniteltujen kysymysten määrän mahdollisimman vähäisenä,  
koska oletimme kokemuksemme perusteella, että lasten keskustelu saattaa rönsyillä.  
Emme halunneet tehdä haastattelutilanteesta jäykkää ja kaavamaista, jossa me olemme  
kyselijöinä ja lapset vastaavat valmiiksi määriteltyihin kysymyksiin. Siksi olimme päät-  
täneet teemat ja muutamia kysymyksiä niihin liittyen. Tämän lisäksi mietimme valmiik-  
si joitain apukysymyksiä, joilla voisimme tarpeen mukaan johdatella keskustelua. Haas-  
tatteluissa käyttämämme runko löytyy opinnäytetyön liitteistä (LIITE 2).

Ennen haastattelun toteuttamista olisi hyvä tehdä ainakin yksi esihaastattelu. Tämän  
avulla pystyy testaamaan haastattelukäytäntöjä, sekä tutkimusvälineitä. Haastatteluun

valmistautumiseen kuuluu myös yllättäviin tilanteisiin varautuminen. On hyvä miettiä etukäteen mitä haastattelun aikana voi tapahtua ja kuinka näissä tilanteissa on mahdollista toimia, jotta haastattelutilanne sujuisi joustavasti. (Eskola, Suoranta 2008: 88–89.) Toteutimme ennen varsinaisia haastatteluja yhden koehaastattelun, jossa kokeilimme kuinka haastattelukysymykset toimivat lasten kanssa. Emme käyttäneet tämän haastattelun vastauksia analysoidessamme aineistoa. Koehaastattelun pohjalta osasimme kuitenkin varautua haastatteluun paremmin. Tarkensimme muutamia kysymyksiä ja sovimme yhteisestä linjasta liittyen haastattelun toteutukseen.

Ryhmähaastattelulla tarkoitetaan haastattelua, jossa paikalla on samalla kertaa useampia haastateltavia. Myös haastattelijoita voi olla enemmän kuin yksi. Ryhmähaastattelun tavoitteena on keskustelu haastattelijan antamasta aiheesta tai temasta. Ryhmähaastattelua voidaan käyttää esimerkiksi silloin, kun oletetaan, että yksilöhaastattelussa haastateltavat jännittävät haastattelijaa. Ryhmässä haastateltavat voivat saada tukea toisistaan ja rohkaista toisiaan keskustelemaan. (Eskola, Suoranta 2008: 94.) Opinnäytetyössämme toteutimme haastattelut pienryhmissä, joissa oli yhdistelty eri ryhmien lapsia. Halusimme toteuttaa haastattelun näin, koska tunsimme lapset etukäteen ja kokemuksen perusteella oletimme vanhempien lasten roolin haastattelussa aktiivisemmaksi. Pyrimme eri-ikäisten lasten yhdistämisellä siihen, että vanhemmat lapset toisivat mahdollisesti erilaisia aiheita esiin ja rohkaisisivat näin myös nuorempia lapsia osallistumaan keskusteluun.

## 6.2 Lapsi haastateltavana

Lasten haastatteluun liittyy tiettyjä kysymyksiä, joita on syytä pohtia ennen haastattelun suunnittelua ja toteuttamista. Kun kyseessä on lasten haastattelemineen, onkin helposti löydettävissä tekijöitä jotka saattavat heikentää haastattelun laatua. Osittain tämä johtuu siitä, että lapset nähdään olevan johdateltavissa sekä siitä, että heidän kielelliset ja kognitiiviset taitonsa ovat vielä kehittymättömät. Lapsen ajattelu on konkreettista, kun taas aikuinen pystyy helpommin asettumaan toisen asemaan ja kykenee abstraktiin ajatteluun. Lasta haastatellessa on siis otettava huomioon lapsen ikään sopiva kommunikaation käyttö. (Kirmanen 1999: 198–200.)

Haastattelukysymykset on mietittävä tarkasti etukäteen ja on valittava synonyymeista ”oikeat” sanat. Esimerkiksi jos lapselta halutaan kysyä hänelle läheisestä ihmisestä, sana läheinen voidaan korvata sanalla tärkeä, koska lapsi saattaa ajatella fyysisesti lähellä



olevaa ihmistä. (Kirmanen 1999: 200.) Toteuttamassamme koehaastattelussa ennen varsinaista haastattelua, kokeilimme esimerkiksi sitä, onko kysymysten muoto lapsille ymmärrettävä.

### 6.3 Haastattelujen ja sadutusten toteutus

Ennen haastatteluja ja lasten saduttamista haimme tutkimuslupaa opinnäytetyön toteuttamiseen sosiaalivirastolta. Lisäksi pyysimme haastatteluihin osallistuneiden lasten huoltajilta kirjallisen suostumuksen. Saatekirje vanhemmille löytyy opinnäytetyömme liitteistä (LIITE 1).

Haastattelimme ja sadutimme ensin kymmentä 4–6 -vuotiasta lasta. Haastattelut toteutimme siten, että yhteen haastatteluun osallistui aina kaksi lasta. Haastattelujen litteroinnin jälkeen päätimme tehdä vielä kaksi kahden lapsen haastattelua lisää, jotta aineistosta tulisi kattavampi. Kaikki haastattelemamme lapset ovat päiväkotiryhmistä, joissa toteutimme opintoihin kuuluvan työelämäharjoittelumme. Lapset valitsimme haastatteluihin satunnaisesti kyseisistä ryhmistä. Pois jätimme kuitenkin sellaiset lapset, joilla ei ollut puutteellisten suomenkielen taitojensa takia mahdollisuuksia osallistua haastatteluihin. Yhteensä haastattelimme 13 lasta, koska yhteen haastatteluun osallistui poikkeuksellisesti vain yksi lapsi. Hänen haastatteluparinsa oli sairaana, eikä siksi voinut osallistua opinnäytetyömme haastatteluun.

Toteutimme haastattelut päiväkodin pienryhmähuoneessa, jossa saimme olla rauhassa. Tila oli lapsille valmiiksi tuttu, joten lapset pystyivät keskittymään haastatteluun tilan tutkimisen sijasta. Levitimme lattialle patjoja, jotta voisimme istua yhdessä lasten kanssa. Nauhuri oli pöydällä hieman sivussa, jotta se ei jatkuvasti häiritsisi lapsia ja veisi heidän keskittymistään. Kerroimme aluksi lapsille mitä olemme tekemässä ja miksi tarvitsemme heidän apuaan. Selvitimme konkreettisesti mitä kaikkea haluamme heidän tekevän ja sanoimme toivovamme, että he kertovat parhaansa mukaan mitä tulee mieleen.

Haastattelujen aikana toinen meistä toimi haastattelijana ja toinen kirjasi asioita ylös. Tällä halusimme varmistaa, että litteroidessamme aineistoa tiedämme varmasti kuka lapsista puhuu, koska lapset puhuivat välillä melko hiljaisella äänellä tai toistensa päälle. Haastattelut kestivät yhteensä noin 5–20 minuuttia. Jotkut lapsista olivat hyvin puhe-  
liaita ja innokkaita kertomaan asioista, kun toiset vastasivat vain muutamalla sanalla.

Yritimme saada hiljaisempiakin lapsia kertomaan ajatuksiaan, mutta emme halunneet johdatella heitä liikaa lisäkysymyksillä. Kannustimme lapsia jatkamaan kertomista ja kertomaan asiasta tarkemmin. Jos lapsi vastasi vain, ettei hänelle tule mieleen muuta, kunnioitimme hänen mielipidettään.

Sadutukset toteutimme jokaiselle lapselle yksittäin. Saduttamamme lapset olivat samoja, jotka osallistuivat myös haastatteluihin. Paikalla oli kerrallaan vain yksi lapsi ja toinen meistä. Lapset saivat piirtää kuvansa kiusaamisesta ja kertoa siitä satua piirtäessään, tai vasta kuvan valmistuttua. Kirjasimme sadut käsin paperille lasten kertoessa niitä. Kun lapsen satu oli valmis, luimme sen hänelle. Kukaan saduttamamme lapsi ei tahtonut muokata satuaan kuultuaan sen luettuna, vaikka annoimme tähän mahdollisuuden. Moni lapsista keskittyi piirtämiseen pitkän aikaa, mutta sadun kertominen jäi lyhyeksi. Kuvista tuli todella hienoja ja halusimme lisätä myös muutaman kuvan opinnäyte-työmme tuloksiin.

#### 6.4 Aineiston analyysi

Valitsimme aineiston analyysimenetelmäksi teemoittelun. Teemoittelussa tekstimassasta tulee löytää ja erotella tutkimuskysymyksen kannalta olennaiset asiat. Aineistosta nostetaan esiin tutkimuskysymystä valaisevia teemoja. Tämän jälkeen voidaan vertailla näiden teemojen esiintymistä aineistossa. Teemoittelussa teorian ja empirian tulisi vuorotella ja tutkimustekstissä lomittua toisiinsa. (Eskola, Suoranta 2008: 174–175.)

Sadutuksesta saimme aineistoksi lasten kertomia satuja, jotka kirjoitimme käsin paperille. Satuja oli yhteensä 12, vaikka sadutimme 13 lasta. Yksi lapsista piirsi kuvan kiusaamisesta, mutta ei tahtonut kertoa satua. Satujen pituus vaihteli muutamasta rivistä lähes puoleen sivuun. Tarinapohjaisesta haastattelusta aineistoksi saimme nauhoitettua puhetta, jonka litteroimme kirjalliseen muotoon. Litteroinnin jälkeen aineistoa oli noin 20 sivua. Yhdistimme sadut ja litteroidut haastattelut samaan tiedostoon tietokoneelle. Ennen aineiston analysointia annoimme lapsille koodinimet, jotka mahdollistivat lasten vastausten käsittelyn anonyymisti. Nimet eivät vastaa haastateltavien lasten sukupuolia, vaan ne valittiin satunnaisesti.

Otimme analyysiin alkuperäiset teemat haastattelun teemoista, koska myös lasten vastaukset jakaantuivat melko selkeästi näiden teemojen alle. Pääteemoja on yhteensä kuusi ja ne ovat: mitä kiusaaminen on, mistä kiusaaminen johtuu, missä toiminnassa kiusaa-

mista ilmenee, mitä kiusaamisesta seuraa, ketkä kiusaavat ja miten kiusaamiseen pitäisi puuttua. Teimme tietokoneella tiedoston, johon lisäsimme nämä teemat otsikoiksi. Ja oimme lasten vastaukset näiden teemojen alle siirtämällä litteroidusta aineistosta lasten vastauksia sen otsikon perään, mitä teemaa vastauksessa käsiteltiin.

Käytämme tulosten esittämisessä suoria lainauksia aineistostamme. Haluamme tätä kautta saada suoraa lasten ääntä kuuluviin ja konkretisoida sitä, millaisia vastauksia lapset antoivat. Lisäksi olemme liittäneet tuloksiin lasten piirtämiä kuvia ja otteita heidän tarinoistaan. Olemme lisänneet kuvat ja tarinat tulosten loppuun, koska useammassa niistä käsitellään useampia teemoja.

## 7 TULOKSET

### 7.1 Mitä kiusaaminen on?

Lapset puhuvat suurimmaksi osaksi kiusaamisesta kuvaamalla konkreettista toimintaa, eli antamalla esimerkkejä siitä mitä kiusaaja tekee. Vain muutamassa vastauksessa ilmenee abstraktimpaa kiusaamisen määrittelyä.

*Emma: ”Pahoittaa toisen mielen.”*

*Petri: ”Kiusaaminen on sama asia kun riitely.”*

Valtaosa kiusaamisen määrittelyyn liittyvistä vastauksista koskee fyysistä kiusaamista. Useimmin lapset mainitsevat, että kiusaamista on lyöminen, töniminen ja potkiminen.

*Ronja: ”Sitä oli kiusattu silleen, et sitä oltais voitu vaik töniiä tai lyödä tai potkia.”*

*Valtteri: ”Sitä lyötiin nyrkkiä päähän.”*

Lisäksi lapset kertovat, että kiusaamiseen kuuluu tavaroiden heittäminen, lelujen ottaminen toiselta, jahtaaminen ja tappeleminen. Yksittäisistä vastauksista ilmenee, että lasten mielestä kiusaamista on myös toisen päälle sylkeminen, hiusten kastelu ja nipistäminen, sekä toisen piirustukseen piirtäminen.

*Joonas: ”kun yhtäkkiä vaan toinen lyö ja hakkaa ja nipistää.”*

*Lasse: ”No jos heittää sellasen metallisen lelun.”*

*Emma: ” Joku oli varmaan piirtäny sen piirustukseen.”*

Myös sanalliseen kiusaamisen liittyviä asioita löytyy vastauksista melko paljon. Kiusaaminen on toiselle nauramista, käskemistä ja haukkumista. Kiusaaja voi vastausten mukaan käskää esimerkiksi lähtemään pois, tai pakottaa lasta leikkiin.

*Lasse: ”Ja sit se olis sanonu rumasti näin: tule mun kans leikkimään! Tule!”*

*Joonas: ”Mee pois, sä et kuulu tänne.”*

*Joonas: ”Susta ei kukaan pidä! Et säkään et tykkää ittestäs. Ja ne vois haukkua.”*

Lapset kertovat, että haukkumista voi olla tyhmäksi, rumaksi ja papparaiseksi kutsuminen. Lisäksi lapset puhuvat, että kiusaaja saattaa kiusata kiroilemalla ja uhkailemalla. Kaveri voi vaikka uhkailla, ettei enää ole toisen kaveri, jos tämä ei tee niin kuin hän haluaa.

*Sami: ”Jos leikin Henkan kans, niin se ei oo enää mun kaveri. Se sano niin.”*

*Petri: ”Sano sille kirosanan.”*

Lasten vastauksissa hiljaiseen kiusaamiseen liittyviä määritelmiä on vain muutama. Näitä ovat kielen näyttäminen ja leikkikaverin hylkääminen siirtymällä leikkimään toisten kanssa.

*Lasse: ”Näytti kieltä.”*

## 7.2 Mistä kiusaaminen johtuu?

Kiusaamisen syyksi lapset mainitsevat usein sen, että toinen haluaisi jotain mitä toisella on. Kiusaamiseen saattaa johtaa vastausten mukaan myös se, että toinen lapsi on ollut parempi jossain asiassa. Kiusaaminen voi lasten mielestä alkaa esimerkiksi silloin, jos lapset haluavat leikkiä samalla lelulla. Lapset kertovat myös että kiusaamista voi aiheuttaa, jos yksi on pärjännyt pelissä paremmin, tai joku lapsista on saanut uusia vaatteita tai leluja.

*Petri: ”Nii, se kiusaaminen alkaa sillä, et toinen vaik halua pallon, ja toinenkin, ja sit ne alkaa kiusaa. Et niinku: mä haluun sen! Eiku mä! Mä !”*

*Lasse: ”Että välillä niille tulee jostain lelusta riita. Uudesta lelusta, jos joku ostaa jonkun uuden lelun vaik, siit voi tulla riita.”*

Kiusaaminen voi lasten vastausten perusteella alkaa myös, jos lapset eivät osaa sopia yhteisiä sääntöjä ja noudattaa niitä. Jos joku toimii vastoin sääntöjä, häntä voidaan lasten mukaan alkaa kiusata. Lapset kertovat, että kiusaaja ei ehkä ymmärrä mitä kiusaamisesta seuraa muille lapsille ja siksi tämä kiusaa muita lapsia. Kiusaaja voi alkaa myös kiusata, koska hän ei pysty hillitsemään itseään esimerkiksi suuttuessaan. Lisäksi lasten vastausten mukaan kiusaaja saattaa kiusata siksi, että hän luulee kiusaamisen olevan tapa tutustua toisiin lapsiin.

*Joonas: ”Mut joskus ei voi hallita itteään.”*

*Ronja: ”Tai jos joku halua myös mennä siihen, joku kolmas mihin mahtuu vaan kaks, niin siitä voi tulla riitaa.”*

*Petri: ”Ja sit se ei tiedä miten tutustutaan, niin se luulee et lyödään ja potkitaan, et sillei tutustutaan.”*

Lasten vastauksissa kiusaamista aiheuttaa lasten erilaisuus. Syitä tällaiselle kiusaamiselle voi lasten mukaan olla se, että lapsi on muuttanut toisesta maasta sekä se, että lapsi on uusi päiväkodissa. Lasten ”erimaalaisuus” aiheuttaa lasten mukaan kiusaamista, koska hänellä saattaa olla ikävä omaan maahansa. ”Erimaalainen” ei ehkä tiedä kuinka pitää olla suomalaisten kanssa. Uuden lapsen kiusaaminen päiväkotiryhmässä taas johtuu lasten mielestä siitä, että muut lapset eivät vielä tunne häntä eivätkä tiedä miltä hänestä tuntuu.

*Mika: ”Jos se oli tullu niin kun eri maahan, kukaan ei tykänny siitä. Paitsi jotkut, joihin se oli jo tutustunu.”*

*Joonas: ”Aa, se varmaan pääs just uuteen tarhaan ja siel oli ihan uusii lapsia.”*

Kiusaamista saattaa lasten mielestä aiheuttaa myös se, jos kiusaaja on aikaisemmin käyttäytynyt huonosti muita lapsia kohtaan. Tällaista käytöstä on lasten mukaan toisen lelujen rikkominen, leikkien pilaaminen, toisen mielen pahoittaminen, sekä se, että kiusattu on itse aikaisemmin kiusannut.

*Julius: ”Tai sit sitä oli kiusattu siksi koska se oli itekki kiusannu.”*

*Petri: ”Se varmaan leikki muiden leluilla ja sit se varmaan vahingossa rikko toisen le- lun. Niin ja sit se alko kiusaa sitä. Sen takia.”*

### 7.3 Missä toiminnassa kiusaamista ilmenee?

Kiusaaminen päiväkodissa tapahtuu lasten vastausten mukaan lähes poikkeuksetta vapaan leikin aikana. Lapset mainitsevat monia erilaisia leikkejä, joissa voidaan kiusata. Näitä ovat esimerkiksi piirtäminen, pelaaminen ja palikka- ja legoleikit. Vain yksi vastaaja mainitsee erikseen kiusaamisen voivan tapahtua ulkoilun aikana sekä sellaisessa leikissä, johon mahtuu vain kaksi lasta.

*Julius: ”Ne saatto olla piirtämässä tai leikkimässä.”*

*Anni: ”Varmaan jossain hippaleikissä.”*

*Lasse: ”Se olis ollu piirtämässä, tai leikkii autoilla, tai leikkii nukkekodilla, tai pelannu yhtä peliä, tai jos se olis piirtäny vaik.”*

### 7.4 Mitä kiusaamisesta seuraa?

Lapset mainitsevat kiusaamisen seurauksiksi sen, että kiusattu alkaa itkeä, tai tämän vaatteet menevät rikki. Lisäksi vastauksista ilmenee, että kiusaamisesta voi aiheutua haavoja ja veren vuotamista. Lasten mukaan kiusaaminen sattuu.

*Lasse: ”Niin sitten tulee kyl haava ja tulis mennä lääkkääriin.”*

*Jaakko: ”Täl on surullinen suu ja kyneleitä.”*

*Mika: ”Koska sitä oli sattunu niin paljon. Ja se alko itkemään...”*

Lapset kertovat kiusaamisen seurauksista myös luettelemalla erilaisia kiusatulle aiheutuvia tunnetiloja. Näitä ovat esimerkiksi surullisuus, murheellisuus, pelko ja paha mieli. Kiusaaminen tuntuu myös epämiellyttävältä.

*Emma: ”se tuntuu vähän surulliselta, se kiusaaminen.”*

*Mika: ”Mää, mun mielestä siltä tuntu murheelliselta.”*

Kiusaaminen saattaa tuntua lasten mukaan myös epäreilulta ja ärsyttävältä. Yhden vastaajan mukaan kiusaaminen saattaa myös aiheuttaa sen, että kiusattu haluaa tehdä kiusaajalle samalla tavalla.

*Ronja: ”Se tuntuu ärsyttävältä ja epäreilulta.”*

*Joonas: ”Varmaan sellasii, et kun ne kiusaa niin tulee sellanen paha mieli et tekis mieli purra ja lyödä. Vaikkei teekkää.”*

Vain yksi vastaaja käsittelee kiusaamisen seurauksia pohtimalla kiusaajalle aiheutuvia ajatuksia.

*Petri: ”Sit kun se oli jäähyllä, niin se tajus, että minä tein ihan väärin, piti leikkiä toisen kanssa.”*

#### 7.5 Ketkä kiusaavat?

Kiusaajiksi lapset mainitsevat saman päiväkotiryhmän toiset lapset sekä vanhemmat ja isommat lapset. Useissa lasten vastauksissa ilmenee, että kiusaaja voi olla koululainen.

*Ronja: ”Tai tyttö tai sitten myös molemmat tai joku koulainen tai joku joka on tässä koululaisten paikassa. Koululaisii on päiväkodissa.”*

*Petri: ”Ku koulun lopus, yks koululainen tönäs sitä ja sano sille kirosanan.”*

Kiusaaja saattaa myös lasten mukaan olla uusi lapsi, ”erimaalainen”, ystävä, tai tuhma lapsi. Kiusaajan sukupuolella ei ole lasten vastausten perusteella merkitystä.

*Mika: ”no jos oli tullu erimaalaisii sinne tarhaan, ni ne kiusas.”*

*Anni: ” Oiskohan se poika vai tyttö? Nii tai molemmat!”*

#### 7.6 Miten kiusaamiseen tulisi puuttua?

Kiusaamiseen puuttumista käsitellään lasten vastauksissa aikuisen ja lapsen kannalta. Lapset kertovat mitä lapsen pitää tehdä, jos itseä tai kaveria kiusataan ja millä tavalla aikuisen täytyy puuttua lasten väliseen kiusaamiseen. Lisäksi lapset puhuvat vastauksissa siitä, mitä kiusaajan tulee tehdä kiusaamisen jälkeen.

Vastauksista käy ilmi, että lähes kaikkien lasten mielestä havaittaessa kiusaamista täytyy kertoa aikuiselle, joko työntekijälle tai vanhemmille. Lapset kertovat, että havaitessaan kiusaamista, lapsi voi myös vaihtaa leikkiä, puolustaa itseään tai käskää kiusaajaa lopettamaan kiusaaminen. Yhden vastauksen mukaan lapsi voi myös kehottaa kiusaajaa asettumaan kiusatun asemaan. Lasten vastauksista ilmenee, että kiusaajan tulee pyytää anteeksi, sopia ja halata. Yksi vastaaja mainitsee, ettei kuitenkaan pitäisi mennä jatkuvasti kantelemaan aikuiselle.

*Joonas: ”ehkä sen pitää mennä kertoa aikuiselle ja sit ne menee sopimaan ja pyytään anteeks.”*

*Emma: ”Et heti alkaa niinku juoksee kertoo opelle et toi lyö, sellanen on oikeeta!”*

*Joonas: ”Tai sitten se tekee niin, että se sanoo: Älä kiusaa! Hei ajattele, jos joku muu tulis kiusaa sua.”*

*Julius: ”Tai sitten voi ite puolustaa itteään.”*

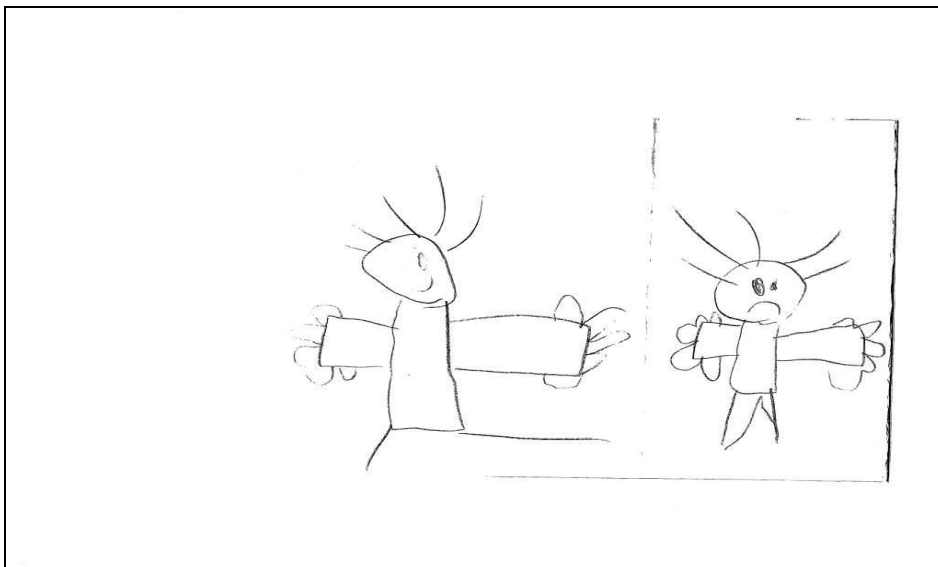
Lasten näkökulmasta aikuisen pitäisi puuttua kiusaamiseen laittamalla kiusaaja jäähyllä, pitämällä kädestä kiinni, laittamalla arestiin, tai antamalla muita rangaistuksia. Aikuisen täytyy vastausten mukaan puuttua kiusaamiseen ja lopettaa se, sekä kieltää lapsia kiusaamasta toisiaan. Lisäksi aikuisen tehtävä on auttaa sopimaan riidat ja käskää pyytämään anteeksi. Yhden vastauksen mukaan aikuisen täytyy kertoa kiusaamisesta vanhemmille.

*Ronja: ”Tyttö pistettiin arestiin istumaan penkille ja sitten opettaja tuli sanomaan, että pyydä anteeksi.”*

*Lasse: ”tai voi mennä kertoa aikuiselle et toi Kalle itkee. Ja se aikuinen tulee selvittää sen.”*

*Mika: ”tai sitte, että sulle pitäis antaa joku kunnan opetus.”*

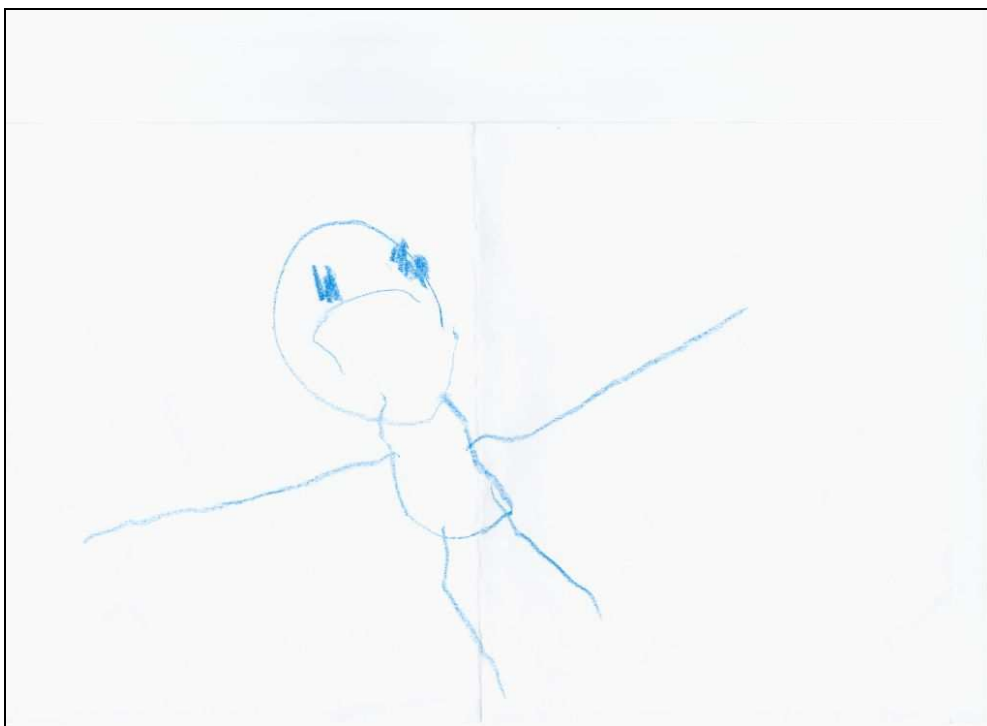




*"Toi potkasee ja lyö. Toi meni kertomaan opelle. Toi juoksi perään ja koitti uudelleen lyödä. Se, joka potki ja löi, joutui sisälle jäähylle. Sitten leikki jatkui. Sit kun se oli jäähylillä, niin se tajus että "minä tein ihan väärin, piti leikkiä toisen kanssa." Loppu!" (Petri )*



*"Tää tyttö kiusasi pienempää päiväkotilasta. Kaatoi hänet ja hänen uudet shortsit meni rikki. Tuli reikä ja sitten poika huusi opea. Tyttö pistettiin arestiin istumaan penkille ja sitten opettaja tuli sanomaan, että pyydä anteeksi. Sen pituinen se!" (Ronja)*



*”Kiusaaja lyö poikaa. Sitten poika alkoi itkemään. Sitten kiusaaja lähti pois. Sitten poika nousi ylös ja meni kiusaajan luokse. Löi takas. Loppu!” (Jaakko)*



*”Tota itkettä. Tää nauraa tolle toiselle. Tää on paljon pitempi kun toi toinen. Tolla toisella oli koira mukana ja toisessa kädessä kukka ja tää toinen otti sen kädestä kukan. Se oli aika ilkeetä. Ja sillä oli myös toisessa kädessä kukka ja toisessa koira ja se sano ettei se saa kantaa sitä kukkaa. Sit alko sataa vettä ja ne kastu. Sit tuli hirvee ukkonen, joka peitti auringon. Ei näkyny muuta kun mustaa.” (Anni)*

## 8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastattelutulosten perusteella lapsilla on paljon erilaisia mielikuvia kiusaamisesta. Kukaan haastatteluun osallistuneista lapsista ei sanonut, ettei tiedä mitä kiusaamisella tarkoitetaan. Koska lapset siis omaavat käsityksen kiusaamisesta, on heidän mielipiteillään merkitystä tarkasteltaessa kiusaamisilmiötä päiväkodissa.

Saamiemme haastattelutulosten mukaan lasten ajatukset kiusaamisesta ovat jaoteltavissa kolmeen kiusaamisen tasoon: fyysiseen kiusaamiseen, sanalliseen kiusaamiseen ja hiljaiseen kiusaamiseen, kuten myös Höistad (2003: 80–85.) on kiusaamisen jaotellut. Höistadin määritelmän mukaan hiljainen kiusaaminen on näistä kaikista tavallisinta. Tämän opinnäytetyön tulosten perusteella lapset kuitenkin mainitsivat fyysisen kiusaamisen useammin kuin sanallisen tai hiljaisen kiusaamisen. Alle kouluikäiset lapset tarkastelevat enemmän tekojen seurauksia kuin motiiveja (Aho, Laine 1997: 116–117). Fyysinen kiusaaminen tuottaa usein konkreettisesti kipua, joten fyysinen kiusaaminen saattaa olla pienille lapsille helpompi huomata kuin esimerkiksi hiljainen kiusaaminen.

Kiusaamista määritellään systemaattiseksi, määrätietoiseksi ja jatkuvaksi toiminnaksi, joka kohdistuu samaan lapseen, kun taas kinastelun ja riitelyn määritellään olevan normaalia ja jopa tarpeellista lapsen sosiaalisen kehityksen kannalta (Kirves-Stoor-Grenner 2010). Haastattelutuloksissamme lapset eivät kuitenkaan erottele lainkaan näitä kahta määritelmää toisistaan. Sen sijaan lapset sanovat kiusaamisen olevan sama asia kuin riitelemine. Vastausten mukaan lapset eivät välttämättä ajattele kiusaamista ainoastaan jatkuvana, systemaattisena ilmiönä. He mainitsevat kiusaamisen olevan yksittäisiä, konkreettista tekoja ja tilanteita. Lasten vastauksista ei myöskään ilmene kiusaajan ja kiusatun olevan aina samoja henkilöitä, vaan kiusaajat ja kiusaamisen kohteet vaihtelevat.

Tuloksista on löydettävissä yhteyksiä Pikaksen (1990) määritelmiin siitä, mistä kiusaaminen voi johtua. Lapset mainitsivat kiusaaminen saattavan johtua siitä, että kiusaaja tai kiusattu on ulkomaalainen tai uusi lapsi ryhmässä. Pikas (1990) näkee tämän disonanssin käsitteen kautta. Lapset eivät ymmärrä miksi toinen lapsi näyttää ja kuulostaa erilaiselta, tai hänellä on erilaisia tapoja toimia. Tämä hämmentää ryhmän jäseniä ja lasta testataan muita useammin. Myös Pikaksen (1990) kuvaus viholliskuvan vaikutuksesta kiusaamisen syntyyn ilmenee tuloksissa. Lapset kertovat, että kiusaaminen saattaa johtua siitä, jos joku toinen on kiusannut ensin. Tämä johtaa Pikaksen (1990) mukaan vi-

holliskuvan muodostumiseen kiusaajasta ja altistaa myöhemmälle kiusaamiselle. Sen sijaan haastattelemiemme lasten vastauksissa ei löydy mainintaa kiusaamisen vahvistamisesta ryhmässä.

Lapset mainitsivat kiusaajiksi maahanmuuttajat ja uudet lapset päiväkotiryhmässä. Vastauksissa kiusaajaksi nimettiin myös usein koululainen, tai joku muu vanhempi lapsi. Salmivalli (2003: 10) mainitsee, että kiusaaja on aina kiusattua jollain tavalla vahvempi. Maahanmuuttajien ja uusien lasten tapauksessa tämä ei kuitenkaan ehkä pidä paikkaansa. Höistad (2003: 17–18.) kertoo lapsen vertaisryhmään kuulumisen merkityksestä ja siitä, että lapselle on tärkeää tuntea yhteenkuuluvuuden tunnetta muiden ryhmän jäsenten kanssa. Kiusaamista saattaa ilmetä ryhmän uusien jäsenten suunnalta siksi, että ryhmän uudet jäsenet testaavat millaisten ihmisten keskelle ovat tulleet. Uusina ryhmäläisinä, he joutuvat myös toisten arvioinnin kohteeksi. Tämä arvioitavana oleminen luo paineita antaa itsestään mahdollisimman vahva ja pärjäävä vaikutelma. Toiset lapset saattavat tulkita tällaisen käyttäytymisen väärin.

Moraalikehitykseen kuuluu tahdonvoiman kasvattaminen, joka mahdollistaa että lapsi oppii käyttämään tahdonvoimaansa oikeaan käyttäytymiseen myös niissä tilanteissa, joissa hän vain impulssiensa varassa käyttäytyisi aivan eri tavalla. (Helkama 2009: 20, Aho, Laine 1997: 107.) Lapsi alkaa 3-6 -vuotiaana ymmärtää, kuinka tulee toimia hyväksyttävällä tavalla, mutta hän tarvitsee vielä paljon harjoitusta, jotta tämä onnistuu käytännössä. Lasten haastattelun tuloksista ilmenee, että lapset kokevat joskus vaikeaksi hillitä itseään ja saattavat siksi alkaa kiusata toisiaan.

Alle kouluikäiset lapset ovat yleensä hyvin itsekeskeisiä, eivätkä osaa asettua toisten asemaan. Lapsen käyttäytymisen motivaationa on usein oman edun tavoitteleminen. (Keltikangas-Järvinen 2010: 24. Aho, Laine 1997: 115.) Tällainen käyttäytyminen on löydettävissä myös tuloksista. Lasten vastauksista on pääteltävissä kiusaamisen johtuvan oman edun tavoittelusta ja siitä, että toiminnalla haetaan hyötyä vain itselle. Tällaisen hyödyn tavoittelu esiintyy kadehtimisena ja kilpailemisena, sekä kyvyttömyytenä neuvotella toisten kanssa. Lapset siis toimivat tavalla, jolla he saavat suurimman hyödyn itselleen. Lapset ajattelevat myös, että kiusaaminen saattaa johtua puutteellisina taitoina tutustua toisiin.

Tulokset kertovat, että lasten mielestä kiusaaminen saattaa johtua siitä, että kiusattu lapsi on ensin itse tehnyt jotain joka on aiheuttanut hänen joutumisensa kiusatun ase-

maan. Kiusattu lapsi on voinut tulla leikkiin ilman toisten lupaa tai alkanut heitellä leluja. Negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi (Laine, Talo 2002: 99–100.) kuvaa juuri tätä ilmiötä, jossa lapsi toimii tavalla, joka ei ole toisten lasten mielestä hyväksyttävää. Tämä lapsi siis saa osakseen negatiivista palautetta omasta negatiivisesta toiminnastaan. Muiden kielteiset havainnot ja reaktiot kiusaajan toiminnasta saattavat aiheuttaa torjuntaa ja epäsuosiota ja vähentää myönteistä vuorovaikutusta. Tämä saattaa käynnistää tai vahvistaa negatiivisen vuorovaikutuksen kehää. Lasten kykyä asettua toisten asemaan on siis tuettava, he eivät osaa sitä automaattisesti. Sosiaalisen vuorovaikutuksen interventiomalli (Laine, Talo 2002: 153) kiinnittää huomion muun muassa oikeanlaisen käyttäytymisen tukemiseen.

Tuloksista on löydettävissä lasten ajattelevan, että kiusaamista esiintyy yleisimmin vapaan leikin aikana. Myös Kirves ja Stoor-Grenner (2010) ovat tutkimuksessaan saaneet samanlaisia tuloksia. Opinnäytetyössä haastateltavista kolmestatoista lapsesta, lähes kaikki sanoivat kiusaamista esiintyvän erilaisissa leikeissä. Päiväkodin oppimis- ja kasvuympäristö ei siis ole merkityksetön tekijä.

Lapset kertovat kiusaamisen seurausten olevan negatiivisia tunnetiloja ja negatiivisia fyysisiä seurauksia. Vastauksista on nähtävissä myös kiusaamisesta seuraavan kostonhalua ja jopa aikaisemman kiusaajan kiusaamista myöhemmin. Kaikki kiusaamisen seuraukset olivat negatiivisia asioita. Tästä päättelemme, että lapset pitävät kiusaamista negatiivisena toimintana. Ainoa vastauksista löydettävissä oleva positiivinen asia on, että kiusaaja tajusi tehneensä väärin.

Suurin osa lasten vastauksista liittyi yksittäisiin konkreettisiin seurauksiin kiusaamisesta. Kiusaamisen seuraukset olivat välittömästi huomattavissa olevia asioita. Kirveksen ja Stoor-Grennerin (2010:14) selvitys osoittaa, että päiväkotikäiset lapset tunnistavat tekojensa haittavaikutukset ja kiusaavat toisia tietoisesti. Omissa tuloksissammekin lapset ymmärsivät, että kiusaamisesta seuraa negatiivisia asioita. Lapset eivät kuitenkaan nähneet kiusaamisen vaikutuksia pitkällä aikavälillä.

Alle kouluikäiset lapset tukeutuvat usein aikuiseen ristiriitatilanteissa (Aho, Laine 1997: 115.) ja tämä on havaittavissa myös haastattelun tuloksista. Havaitessaan kiusaamista, lapset ajattelevat lähes poikkeuksetta oikean menettelytavan olevan aikuiselle kertominen. Lasten vastauksista ilmeni myös, että kiusaamiseen reagoiminen voi olla lapsen taholta sekä aktiivista toimintaa kuten itsensä puolustaminen, että passiivista toimintaa

joka voi olla toiseen leikkiin siirtyminen. Selviytyäkseen konfliktitilanteesta lapset siis käyttävät erilaisia menettelytapoja.

Tämän ikäiset lapset kannattavat ankaria rangaistuksia väärintekijälle ja teon vakavuus määritellään sen mukaan, mikä rangaistus siitä tekijälle seuraa (Aho, Laine 1997: 118). Haastattelun tulosten mukaan lapset odottavat aikuisen reagoivan kiusaamiseen. Sopivaksi rangaistukseksi he mainitsevat useimmin jäähyllä laittamisen. Kiusaaminen on siis lasten mukaan vakavuudeltaan sellaista, joka saadaan selvitettyä lyhyen jäähyen avulla.

Pienet lapset pitävät aikuisen sanaa lakina ja olettavat aikuisen olevan aina oikeudenmukainen (Aho, Laine 1997: 118). Koska tämän lisäksi lapset odottavat aikuisen auttavan riitojen selvittämisessä, ei ole merkityksetöntä, että aikuinen puuttuu riitoihin huolellisesti jotta oikeudenmukaisuus todella toteutuu. Sosiaalisen vuorovaikutuksen interventiomalli (Laine, Talo 2002: 153.) osoittaa tässäkin suhteessa tärkeytensä. Haastattelemiemme lasten vastauksista voimme päätellä myös lasten pitävät tärkeänä, että aikuinen opettaa sosiaalisesti hyväksytyjä käyttäytymismalleja negatiivisen käyttäytymisen tilalle. Myös lasten keskinäisellä kinastelulla on oma merkityksensä lasten sosiaalisen kehityksen kannalta, eli aina aikuisen ei pitäisi puuttua riitoihin (Salmivalli 2003: 10). Kuitenkin vain yksi haastattelemistamme lapsista mainitsi, ettei aina tarvitse mennä kertomaan aikuiselle.

## 9 POHDINTA

Olemme saaneet tämän opinnäytetyön tekemisen kautta käsityksen kiusaamisesta ilmiönä, joka vaikuttaa yksilöön ja ryhmään vahvasti. Kiusaaminen näyttää olevan yksi syy ryhmän pahoinvointiin ja toimimattomuuteen. Lisäksi se saattaa johtua ryhmän toimimattomuudesta. Olemme havainneet, että kiusaamista todella tapahtuu pienten lasten keskuudessa. Lapset myös tunnistavat kiusaamisen ilmiönä ja osaavat kertoa mitä siihen kuuluu.

Kiusaamista ei voi tapahtua ilman ryhmää, tai ainakaan toista ihmistä. Pidämme tärkeänä, että varhaiskasvattajalla on vahva tietopohja lasten ryhmäkäyttäytymisestä ja ryhmän vaikutuksesta yksilöihin. Lisäksi kasvattajan tulisi tuntea lasten sosiaalista ja moraalista kehitystä, sekä osata tunnistaa sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmia ryhmässä

ja tuntea keinot vaikuttaa ryhmän ja yksilöiden toimintaan positiivisesti. Sosiaaliset ilmiöt ovat hyvin laajoja ja niihin vaikuttaa monet asiat. Mitä laajempi kuva esimerkiksi kiusaamiseen vaikuttavista ja siitä seuraavista asioista varhaiskasvattajalla on, sitä helpompaa hänen on pohtia, miksi ryhmässä saatetaan kiusata. Tätä kautta voidaan puuttua kiusaamiseen ja kehittää tapoja, joilla kiusaamista voitaisiin ennaltaehkäistä.

Opinnäytetyömme osoitti, että lapsilla on selkeä näkemys kiusaamisesta ja myös siitä, miten kiusaajaa tulisi rangaista. Tällä opinnäytetyöllä tahdoimme saada selville nimenomaan lasten ajatuksia kiusaamisesta. Lapset oppivat paljon aikuisilta ja omaksuvat helposti aikuisten mielipiteet omikseen. Pohdimme haastattelujen suorittamisen jälkeen, olemmeko saaneet luotettavasti selville juuri lasten ajatuksia vai ovatko he vain toistaneet aikuisilta oppimiaan käsityksiä. Päiväkoti-ikäiset lapset haluavat usein miellyttää aikuisia. Mietimme, olemmeko saaneet vastauksia kiusaamisesta sen mukaa, mitä lapset olettavat meidän haluavan kuulla. Lapset luovat kuitenkin pohjan moraalilleen kasvatuksen kautta. Mielestämme saamamme vastaukset ovat niitä ajatuksia, joita lapsilla tällä hetkellä on kiusaamisesta riippumatta siitä, mistä ajatukset ovat tulleet.

Pohdimme, ovatko lapset oppineet yhdistämään aikuisten ”älä kiusaa toisia” kommentit tietynlaiseen käyttäytymiseen, kuten lyömiseen tai nimittelemiseen. Ovatko lapset oikeasti itse sitä mieltä, että kiusaajaa on rangaistava laittamalla hänet jäähyille, vai pitävätkö he tällaista rangaistusta oikeudenmukaisena koska ovat huomanneet aikuisen menettelevän näin tietyissä tilanteissa? Jos vasta tämän opinnäytetyön pohjalta lähtisimme etsimään vastauksia lasten ajatuksiin kiusaamisesta, kiinnittäisimme huomiota tähän pohdintaan. Haastatteluissa olisimme voineet kysyä enemmän sitä, miksi lapset ajattelevat juuri tietyllä tavalla. Miksi he esimerkiksi ovat sitä mieltä, että jäähyn avulla kuuluu rangaista kiusaamisesta ja miksi jäähy on hyvä rangaistus. Lasten vastaukset rangaistusten seurauksista olisivat voineet poiketa paljonkin aikuisen ajatuksista.

Kiusaamisilmiöstä puhuttaessa on esille tuotu myös näkemys, ettei kaikki lasten keskinäinen kinastelu ole kiusaamista ja että lapset tarvitsevat kinastelua ja riitelyä oppiakseen sosiaalisesti hyväksytyä käytöstä ja ongelmanratkaisua. On pidetty tarkoituksenmukaisena, etteivät aikuiset puutu jokaiseen lasten kinastelutapahtumaan. On kuitenkin vaikeaa havaita mikä on oikeasti kiusaamista, joka ilman puuttumista voi aiheuttaa pitkäaikaisia vaikutuksia kiusatulle. Aikuisen tulee olla lapsiryhmässä hyvin tarkkana ja havainnoida lasten käyttäytymistä. Haastattelussa eräs lapsi vastasi, että kiusaaminen ja

riitely ovat sama asia. Tämän vastaus herätti meidät pohtimaan kinastelun olevan lasten silmissä yhtä negatiivinen tapahtuma kuin kiusaaminen, joka tuottaa pahaa oloa ja stressiä. Onko siis todella niin, että lasten sosiaalinen kehitys edellyttää vuorovaikutustaitojen opettelua itsenäisesti myös kinastelun avulla? Vai onko joissain tilanteissa niin, että lasten on pakko opetella sosiaalisia taitoja itse kinastelemalla koska aikuiset eivät opeta heitä pääsemään päämääräänsä toisten keinojen avulla?

Lasten vastauksista saa sellaisen kuvan, että kiusaaminen on päiväkodissa jokapäiväistä ja arkeen kuuluvaa toimintaa. Pohdimmekin, voiko tämä johtua siitä, että lapset puhuvat aina kiusaamisesta liittyen pieneenkin kinasteluun. ”Toi kiusaa mua!” on hyvin yleinen lause, jota kuulee päiväkodissa lasten suusta. Pitäisikö siis jo pienelle lapselle kertoa ero kiusaamisen ja kinastelun välillä? Toisaalta olemme sitä mieltä, että pienillä lapsilla saa olla kiusaamisesta erilaiset näkemykset, kuin aikuisilla. Aikuisen tulee ottaa se huomioon toiminnassaan.

Sosiaalistumisen tavoitteenahan on, että lapset opivat huomioimaan toisia ihmisiä ja oppivat säätelemään käyttäytymistään. Joissain tilanteissa pitäisi kyetä myös luopumaan omasta edustaan. Aikuisten tulee varoa, ettei lapsi koe epäonnistumisen kokemuksia pelkästään väärän käyttäytymisensä johdosta ja vasta sitä kautta opi hyväksytyä käyttäytymistä. Tähän päämäärään tulee pyrkiä positiivista käyttäytymistä vahvistamalla ja opettamalla lapselle toista huomioivaa asennetta. Koska tutkimukset lapsen sosiaalisesta kehityksestä osoittavat lapsen olevan itsekäs tietyssä ikävaiheessa, mielestämme on tärkeää, ettei häntä silloin jätetä yksin opettelemaan toisten huomioimista. Eräs haastattelumistamme lapsista vastasi, että kiusaaminen voi johtua siitä, ettei osata toisten tapoja. Saattaisi olla hyödyllistä, jos päiväkotiryhmässä tavoitteellisesti ja suunnitellusti keskityttäisiin opettamaan lapsille toisten huomioimista.

Mietimme myös onko aikuisten asenteella eroa, jos painopiste on yhteisön ja yksilöiden hyvinvoinnin tuottamisessa sen sijaan, että pyrittäisiin tarvittaessa poistamaan jo selkeästi pahoinvointia aiheuttavat tekijät? Tähän pääsemiseksi varhaiskasvatuksen työntekijöillä tulee olla tarpeeksi tietoa kiusaamista aiheuttavista tekijöistä ja keinoja puuttua niihin.

Kasvatus on sekä varhaiskasvattajien, että vanhempien tehtävä. Lapsen hyvinvoinnin kannalta olisi mielestämme tärkeää, että varhaiskasvattajat olisivat tiiviissä vastavuoroisessa suhteessa päivähoidossa olevien lasten vanhempien kanssa. Tätä kautta varhais-



kasvattajat saavat tietoonsa, jos lapsella on jotain ongelmia kotiloissa. Myös vanhempien on tärkeää tietää, jos lapsella on ongelmia päivähoitossa. Yhteisten kasvatustavoitteiden luomisen avulla vanhempien ja varhaiskasvattajien välille, voidaan saada aikaan yhtenäisempää ja kokonaisvaltaisempaa lapsen tarpeiden huomiointia. Toivommeekin, että varhaiskasvattajat puhuvat vanhemmille kiusaamisesta avoimesti ja miettivät yhdessä vanhempien kanssa ratkaisuja mahdollisiin kiusaamistilanteisiin.

Joissain tapauksissa päiväkotia sijoitetaan toimimaan koulun yhteydessä. Näin on tehty myös päiväkodissa, jonka kanssa teimme yhteistyössä tämän opinnäytetyön. Järjestelyn tarkoituksena on luoda yhteisöllisyyttä ja jatkuvuutta lapsen siirtyessä päivähoitosta koulutielle. Mielestämme on tärkeää miettiä myös tämän järjestelyn haasteita ja mahdollisia haittapuolia. Monet haastattelemamme lapset kertoivat kiusaajan olevan isompi lapsi tai koululainen. On tärkeää, että lasten vastaukset kantautuvat myös aikuisten tietoon, koska ne antavat aikuisille arvokasta tietoa oman toimintansa kehittämiseen. Näiden vastausten perusteella aikuiset voivat arvioida, onko valvonta esimerkiksi ulkoilutilanteissa riittävää vai tulisiko sitä tehostaa. He voivat myös kiinnittää huomiota pihalueen rajaamismahdollisuuteen. Aikuiset voivat arvioida myös sitä, puhutaanko lasten kanssa koululaisten näyttämästä esimerkistä riittävästi.

Yhteiskunnallisella tasolla on myös tärkeää kuulla lasten ajatuksia mietittäessä päiväkodin sijoitusta. Saavatko päiväkotia-ikäiset lapset todella enemmän hyötyä kuin haittaa siitä, että koulu sijaitsee samassa pihapiirissä. Koululaiset ovat kuitenkin huomattavasti isompia ja saattavat jo tavallisella ja tahattomalla käyttäytymisellään aiheuttaa pienemmissä lapsissa pelkoa ja turvattomuutta. Tutkimusten kautta on osoitettu, että lapset oppivat esimerkistä. Onko päiväkodin sijoittamista mietittäessä riittävästi tarkasteltu minäkälaiseen esimerkkiin lapset vahvimmin kiinnittävät huomiota? Oppivatko he koululaisilta ja isommilta lapsilta ensisijaisesti negatiivista, vai positiivista käyttäytymistä?

Tässä opinnäytetyössä haastattelimme suurimmaksi osaksi suomalaisia päivähoitossa olevia lapsia. Saamiemme tulosten kautta ymmärrämme nyt, että olemme jättäneet lähes huomioimatta erittäin tärkeän asian, eli maahanmuuttajataustaisten lasten ajatusten kuulemisen. Etenkin pääkaupunkiseudulla päivähoitossa on hyvin paljon maahanmuuttajalapsia. Lasten vastausten vuoksi tiedämme nyt, että lapsilla on ymmärrystä erilaisuuteen liittyen. Hämmästyttävästi lapset ottivat huomioon sen, että kiusaaminen saattaa johtua pelosta erilaisuutta ja uutta kohtaan. Kiusaaminen ei siis johtunut vain kiusaajan ilkey-

destä, niin kuin voisi helposti kuvitella lasten ajattelevan. Olisikin hyvin tärkeää, että tulevaisuudessa tehtäisiin opinnäytetyö joka keskittyy päivähoidossa olevien maahanmuuttajataustaisten lasten äänen kuulemiseen. Tämä antaa päivähoidossa työskenteleville aikuisille mahdollisuuden pohtia, kuinka he itse suhtautuvat erilaisuuteen ja sitä miten he keskustelevat aiheesta lapsiryhmänsä kanssa.

Lasten haastattelemiseen valmistautuminen oli mielestämme haastavaa, koska halusimme välttää johdattelusta heitä. Olimme myös varautuneet siihen, että lapset alkavat villitä toisiaan, eivätkä pysty enää keskittymään haastatteluun. Mietimme pitkään haastattelun toteutusta ja sitä mikä olisi paras kokoonpano haastattelutilanteessa. Mietimme olisiko hyvä haastatella vain yhtä lasta kerrallaan vai peräti neljää lasta yhtä aikaa. Päädyimme lopulta haastattelemaan kahta lasta samanaikaisesti koska ajattelimme, että he saisivat vertaistukea toisistaan ja se toisen lapsen läsnäolo poistaisi jännitystä. Mietimme myös, että neljää lasta haastatellessa osa omasta keskittymisestäämme olisi mennyt lasten kuuntelemisen sijasta ryhmänhallintaan.

Nyt ajattelemme, että kahden lapsen ryhmähaastattelu oli oikea ratkaisu. Mielestämme tilanne tuntui luontevalta lasten kanssa, eivätkä lapset näyttäneet jännittävän tilannetta. Pohdimme myös, oliko tulosten kannalta merkittävää, että olimme ennestään tuttuja lapsille. Heidän vastauksiinsa on saattanut vaikuttaa se, että he ovat halunneet miellyttää meitä aikuisina ja vastata sen mukaan, miten ajattelivat meidän odottavan vastaukseksi. Olemme kuitenkin sitä mieltä, että lapset pystyivät puhumaan meille avoimemmin, kuin olisivat uskaltaneet puhua täysin vieraille henkilöille.

Otimme opinnäytetyössämme eettiset asiat huomioon kysymällä lasten vanhemmilta lupaa lasten haastatteluun osallistumiseen. Kerroimme vanhemmille ja lapsille mitä olemme tekemässä ja annoimme myös mahdollisuuden kysellä lisää esimerkiksi sähköpostin kautta. Olemme jättäneet lasten nimet pois aineistosta ja hävittäneet aineiston. Emme myöskään kerro opinnäytetyössämme, missä päiväkodissa toteutimme aineistonkeruumme. Pyrimme siihen, että lapset saavat vastata kysymyksiin ilman oletuksia siitä, että heillä itsellään on kokemuksia kiusaamisesta. Lapsilla oli myös mahdollisuus kieltäytyä haastatteluista ja sadutuksista, tai keskeyttää niihin osallistuminen.

Alun perin suunnittelimme, että haastatteleamme ja sadutamme kahdeksaa lasta. Määrä tuntui kuitenkin melko pieneltä, joten päätimme ottaa mukaan kaksi lasta lisää. Toteuttuamme suunnitellut haastattelut, halusimme vielä kokeilla saammeko kahdella lisä-

haastattelulla aineistoa kattavammaksi. Totesimme, että viimeiset haastattelut eivät tuoneet aineistoon juurikaan uutta tietoa. Tällä tutkimuskysymyksellä ja haastattelukysymyksillä saimme tämän päiväkodin osalta kattavan aineiston. Kysymyksiä olisi voinut olla muutama enemmän, mutta toisaalta lasten keskittyminen haastatteluun olisi saattanut herpaantua. Lasten vastaukset valottavat hyvin sitä, mitä halusimmekin tutkia: lasten ajatuksia kiusaamisesta päiväkodissa.

Toivomme, että päiväkodin henkilökunta saa opinnäytetyöstämme tietoa kiusaamisilmiöstä ja että heillä on mahdollisuus hyödyntää saamaansa tietoa oman työnsä suunnittelussa ja toteutuksessa. Aikuisten huomion arvoisia kysymyksiä ovat mielestämme erityisesti vapaan leikin valvontaan ja ohjaukseen panostaminen, sekä lasten systemaattinen ohjaaminen heidän opettellessaan taitoa ottaa toiset huomioon. Tämän opinnäytetyön mukaan tärkeää on myös varmistaa päiväkotilasten ja koululaisten sopuisa yhdessäolo. Ehkä olisi myös tärkeää ajoittain puhua lasten kanssa ja selvittää onko heille herännyt kysymyksiä tai huolta koululaisten käyttäytymisestä tai puheista. Tärkeää tämän opinnäytetyön mukaan olisi myös kiinnittää huomiota monikulttuuriseen ryhmään esimerkiksi valmistelemalla lapsia vastaanottamaan ryhmäänsä uusi tulokas ja puhua heidän kanssaan kulttuurien eroavaisuuksista.

Puhuimme yhteistyöpäiväkotimme johtajan kanssa ja keskustelimme siitä, millä tavalla opinnäytetyömme tuloksia olisi mahdollista hyödyntää jatkossa. Oma työmme on lähinnä kartoitusta siitä, mitä kiusaaminen on lasten näkökulmasta. Olisikin mielenkiintoista, jos joku muu olisi kiinnostunut jatkamaan työtämme kehittämällä menetelmiä, joilla voitaisiin hyödyntää tuloksiamme päiväkotimaailmassa. Pidämme itse kiusaamista ja kiusaamiseen puuttumista asiana, johon täytyisi jatkossa kiinnittää enemmän huomiota jo varhaiskasvatuksen puitteissa.

## LÄHTEET

- Aho, Sirkku – Laine, Kaarina 1997: Minä ja muut – Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Helsinki: Otava.
- Alasuutari, Maarit 2003: Kuka lasta kasvattaa? Helsinki: Gaudeamus.
- Brotherus, Annu 2004: Esiopetuksen toimintakulttuuri lapsen näkökulmasta. Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Cantell, Hannele 2010: Ratkaiseva vuorovaikutus – Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Juva: PS-kustannus.
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2008: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.
- Hakkarainen, Pentti 2002: Kehittävä esiopetus ja oppiminen. Juva: PS-kustannus.
- Hallituksen politiikkaohjelma 2007: Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma. Verkkodokumentti.  
<<http://www.valtioneuvosto.fi/toiminta/politiikkaohjelmat/lapset/fi.jsp>> Luettu: 5.9.2010.
- Hamarus, Päivi 1998: Älä kiusaa mua! Miten tunnistan koulukiusaamisen. Jyväskylä: Länsi-Suomen Lääninhallitus.
- Hamarus, Päivi 2008: Koulukiusaaminen – Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.
- Harjunkoski, Reino – Harjunkoski, Sirpa-Maija 1994: Kiusanhenki lapsen kengissä. Koulukiusaaminen – Haaste kasvattajalle. Helsinki: Kirjapaja.
- Hart, Roger A. 1992: Children's Participation – From Tokenism to Citizenship. Innocenti Essays no.4. UNICEF, United Nations Children's Fund. Verkkodokumentti <[http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens\\_participation.pdf](http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf)> Luettu: 6.2.2011
- Helenius, Aili – Korhonen Riitta (toim.) 2008: Pedagogiikan palikat. Helsinki: WSOY.
- Helkama, Klaus 2009: Moraalipsykologia – Hyvän ja pahan tällä puolen. Helsinki: Edita.
- Helsingin lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointisuunnitelma 2009–2010. Verkkodokumentti:  
<<http://www.hel.fi/static/public/hela/Sosiaalilautakunta/Suomi/Esitys/2009/Sosv>

\_2009-03-12\_Soslk\_05\_EI/615CD7D5-AAE8-4A12-AB28-E821B6459AFC/LASU\_3.pdf > Luettu: 10.9.2010

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2007: Lasten päivähoito. Oppaita ja työkirjoja. Helsingin kaupunki sosiaalivirasto.

Hirsjärvi, Sirkka – Hueme, Helena 2001: Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2006: Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Höistad, Gunnar 2003: Irti kiusaamisen kierteestä. Jyväskylä: Gummerus.

Kalliala, Marjatta 2008: Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus

Karlsson, Liisa 2000: Lapsille puheenvuoro – Ammattikäytännön perinteet murroksessa. Helsinki: Edita.

Karlsson, Liisa 2003: Sadutus – Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Juva: WS-Bookwell Oy.

Karvinen, Synnöve – Pösö, Tarja – Satka, Mirja (toim.) 2000: Sosiaalityön tutkimus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kauppila, Reijo A. 2005: Vuorovaikutus – ja sosiaaliset taidot. Jyväskylä: PS-kustannus.

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2010: Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.

Kinos, Jarmo 2002: Kohti lapsilähtöisen kasvatuksen teoriaa. Kasvatus. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 33 (2), 119-131. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Kirves, Laura - Stoor-Grenner, Maria 2010: Kiusaavatko pienetkin lapset? Mannerheimin lastensuojeluliitto, Folkhälsan Förbund

Kirmanen, Tiina 1999: Haastattelu lapsen ja aikuisen kohtaamisena - Kokemuksia lasten pelkojen tutkimuksesta. Teoksessa Hujala, Eeva – Karila, Kirsti – Kinos, Jarmo – Niiranen, Pirkko – Ojala, Mikko – Ruoppila, Isto. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena. 194–217.

Koivunen, Pirjo-Leena 2009: Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva: WS-Bookwell Oy.

Kyrönlampi-Kylmänen, Taina 2007: Arki lapsen kokemana - Eksistentiaalisfenomenologinen haastattelututkimus. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

- Laine, Kaarina – Neitola, Marita (toim.) 2002: Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Laine, Kaarina Talo, Johanna 2002: Interventiomallin kehittäminen päiväkodin vertaisryhmästä syrjäytymiseen. Kasvatus. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 33 (2), 148–159. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Lehtinen, Anja-Riitta 2000: Lasten kesken – Lapset toimijoina päiväkodissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Pikas, Anatol 1990: Irti kouluväkivallasta. suom. Eeva Pilvinen. Imatra Weilin+Göös.
- Penttilä, Eeva 1994: Turvallinen koulu. Juva: WSOY.
- Salmivalli, Christina 2003: Koulukiusaamiseen puuttuminen – Kohti tehokkaita toimintamalleja. Juva: PS- kustannus.
- Salmivalli, Christina 2008: Kaverien kanssa – Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Juva: PS-Kustannus.
- Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005. Oppaita 56. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Strandell, Harriet 1995: Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. Tampere: Gummerus.
- Suhonen, Eira 2008: Elämää lähiöpäiväkodin integroidussa erityisryhmässä. Teoksessa Kontu, Elina – Suhonen, Eira (toim.): Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2002. Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002 : 9. Helsinki: Edita Publishing.
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos: Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet <[www.sotkanet.fi](http://www.sotkanet.fi)> Luettu: 25.2.2011
- Woolfson, Richard C. 2001: Virkku vekara – Tue lapsesi kehitystä. Helsinki: WSOY.

## LIITTEET

LIITE 1: Saatekirje vanhemmille

LIITE 2: Tarina ja haastattelukysymykset

## Hyvät vanhemmat!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Metropolia ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyömme yhteistyössä tämän päiväkodin kanssa. Opinnäytetyömme liittyy lasten ajatuksiin kiusaamisesta päiväkodissa.

Tarkoituksenamme on haastatella lapsia ryhmässä sadun avulla. Ajatuksena on, että tutkimuksemme avulla päiväkodin työntekijöillä on tulevaisuudessa enemmän tietoa siitä, miten lapset kokevat kiusaamisen. Tätä kautta työntekijöillä on myös mahdollisesti paremmat mahdollisuudet ennaltaehkäistä ja puuttua kiusaamiseen.

Tutkimukseen osallistuvat lapset valitaan ryhmistä satunnaisesti. Tutkimuksen aikana lapsilla on mahdollisuus perua osallistumisensa näin halutessaan. Haastattelemme lapsia vähitellen loppuvuoden 2010 aikana. Opinnäytetyö kokonaisuudessaan valmistuu viimeistään keväällä 2011. Haastattelut toteutetaan päiväkodissa lapsen hoitoajalla, eikä haastatteluun osallistuminen aiheuta minkäänlaisia toimenpiteitä teille vanhemmille.

Käsitlemme lapsilta saatuja tietoja nimettöminä ja luottamuksellisesti. Käytämme haastattelussa mukana myös nauhuria. Tutkimuksen valmistuttua hävitämme kaikki haastattelumateriaalit. Kukaan meitä lukuun ottamatta ei pysty tunnistamaan lapsia tutkimuksesta.

Kysymmekin nyt, annatteko vanhempina luvan haastatella lastanne liittyen tähän opinnäytetyöhön? Vastaamme mielellämme, jos teille jäi jotain kysyttävää. Meihin voi ottaa yhteyttä sähköpostitse, tai päiväkodin kautta.

Kiitos!

Anne Hytti  
(anne.hytti@metropolia.fi)

Anna Lasma  
(anna.lasma@metropolia.fi)

---

Palautathan tämän osan päiväkodille mahdollisimman pian, Kiitos!

Lapsen nimi: \_\_\_\_\_

Lapseni saa osallistua tutkimukseen \_\_\_\_\_

Tällä kertaa en halua, että lapseni osallistuu \_\_\_\_\_

Allekirjoitus ja nimenselvennys: \_\_\_\_\_

Äiti tuli hakemaan Kallea päiväkodista. Kalle jätti leikit kesken ja lähti kotiin. Kotimatalla Kalle kertoi äidille, että päiväkodissa oli ollut huono päivä. Äiti yritti kovasti kysellä miksi Kallelle oli jäänyt paha mieli, mutta Kalle ei suostunut kertomaan. Illalla nukkumaan mennessään Kalle kuitenkin kertoi äidille, että häntä oli kiusattu päiväkodissa.

- *Mitä kaveri oli voinut tehdä tai sanoa Kallelle? (Mikä teidän mielestä on kiusaamista? Mitä kiusaaja tekee, kun hän kiusaa toisia? )*
- *Mistä saattoi johtua se, että Kallea kiusattiin? (Miksi lapset kiusaavat toisiaan?)*
- *Missä tilanteessa Kallea saatettiin kiusata? (Missä tekemisessä päiväkodissa voidaan kiusata?)*
- *Miltä Kallesta tuntui kun häntä kiusattiin? (Miltä kiusaaminen tuntuu? Minkälaisia ajatuksia kiusaamisesta tulee sille lapselle jota kiusataan?)*
- *Ketkä Kallea saattoivat kiusata päiväkodissa?*
- *Mitä pitäisi tehdä jos kaveri kiusaa? (Mitä pitää tehdä, jos itseä tai kaveria kiusataan?)*
- *Mitä aikuisen täytyy tehdä kun lapset kiusaavat?*